

Společenské a sociální aspekty zvyšující se agresivity dětí a mládeže

Bc. Pavel Kolařík

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Pavel Kolařík**
Osobní číslo: **H138207**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Společenské a sociální aspekty zvyšující se agresivity dětí a mládeže**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na objasnění pojmu agresivita;
- na popis aspektů ovlivňujících agresivitu;
- na popis sociálně patologických jevů determinovaných agresivitou;
- na možnosti působení sociální pedagogiky při prevenci a terapii sociálně patologických jevů plynoucích z agresivity.

Součástí práce bude kvantitativní výzkum formou dotazníkového šetření, zaměřený na společenské a sociální aspekty zvyšující se agresivity dětí a mládeže, doplněný o kvalitativní výzkum formou rozhovoru.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ADLER, A. Psychologie dětí: děti s výchovnými problémy. Praha: Práh, 1994. ISBN 80-85809-22-2.

ANTIER, E. Agresivita dětí. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2.

ČERMÁK, I. Lidská agrese a její souvislosti. Žďar nad Sázavou: Fakta, 1998. ISBN 80-902614-1-8.

ČERMÁK, I., M. HŘEBÍČKOVÁ a P. MACEK. Agrese, identita, osobnost. Neuveden: PsÚ AV ČR Brno a SCAN Tišnov, 2003. ISBN 80-86620-06-9.

KOLÁŘ, M. Nová cesta k léčbě síkany. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

LABÁTH, V. Riziková mládež. Praha: Slon, 2001. ISBN 80-85850-66-4.

MARTÍNEK, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

PONĚSICKÝ, J. Agrese, násilí a psychologie moci. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-593-0.

REÜDIGER, D. Agrese jako šance. Praha: Ikar, 2005. ISBN 80-249-0546-9.

VLASTÍK, J. Televizní násilí a zákon: vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava. Olomouc: Votobia, 2005. ISBN 80-7220-245-6.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Renata Oralová

Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce:

4. listopadu 2014

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2015

V Brně dne 4. listopadu 2014

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miroslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prolínájuj, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byla jsem seznámena s tím, že na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo diplomovou prací nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, papíř soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Probhlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 15. března 2015

.....
Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje objasnění problematiky společenských a sociálních aspektů zvyšující se agresivity dětí a mládeže. Práce je rozdělena na dvě části, a sice část teoretickou a část praktickou. V teoretické části jsou objasněny pojmy agrese a agresivity, stejně jako teorie vzniku agrese. Dále jsem se zaměřil na aspekty ovlivňující agresivitu, stejně jako na sociálně patologické jevy determinované agresivitou. V neposlední řadě jsem zmínil také možnosti působení sociální pedagogiky při prevenci a terapii sociálně patologických jevů plynoucích z agresivity. Cílem praktické části diplomové práce bylo zjistit na základě vytvořeného dotazníku výskyt agrese na druhém stupni dvou vybraných základních škol v menším a ve velkém městě. Svá zjištění jsem podpořil ještě rozhovorem se školním psychologem.

Klíčová slova: agrese, děti, mládež, rodina, škola, výchova, dispozice, prevence, eliminace.

ABSTRACT

This thesis is devoted to clarify the issue of social and welfare aspects of the increasing aggressiveness of children and youth. The work is divided into two parts, namely part-cal of theoretical and practical part. The theoretical part explains the concepts of aggression and, as well as theories of aggression. Then I focused on aspects affecting aggression, as well as socio-pathological phenomena determined aggression. Finally, I also mentioned the possible influences of social pedagogy in the prevention and treatment of pathological social phenomena resulting from aggression. The practical part of the thesis was to determine, on the basis of a questionnaire created by the occurrence of aggression in the second stage of the two selected primary schools in the small and in the big city. I supported his findings have an interview with a school psychologist.

Keywords: aggression, children, youth, family, school, education, disposition, prevention, elimination.

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji paní Mgr. Renatě Oralové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování diplomové práce.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 AGRESE.....	12
1.1 DEFINOVÁNÍ POJMŮ AGRESE A AGRESIVITY.....	12
1.2 TEORIE AGRESE.....	15
1.3 DRUHY, FORMY A TYPY AGRESE	19
2 ASPEKTY OVLIVŇUJÍCÍ AGRESIVITU	24
2.1 VROZENÉ DISPOZICE A BIOLOGICKÉ PŘEDPOKLADY	24
2.2 RODINNÉ PROSTŘEDÍ.....	25
2.3 ŠKOLNÍ PROSTŘEDÍ	27
2.4 KOLEKTIV PŘÁTEL A TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU.....	29
2.5 SPOLEČNOST A SDĚLOVACÍ PROSTŘEDKY	29
3 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY DETERMINOVANÉ AGRESIVITOU	31
3.1 DISOCIÁLNÍ CHOVÁNÍ	31
3.2 ASOCIÁLNÍ CHOVÁNÍ	33
3.3 ANTISOCIÁLNÍ CHOVÁNÍ	34
4 MOŽNOSTI PŮSOBNÍ SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY PŘI PREVENCI A TERAPII SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ PLYNOUCÍCH Z AGRESIVITY..	36
4.1 PREVENCE.....	36
4.2 ELIMINACE AGRESIVITY	40
4.3 NÁPRAVA AGRESIVITY	41
II PRAKTICKÁ ČÁST	47
5 VÝZKUM VYBRANÝCH SPOLEČENSKÝCH A SOCIÁLNÍCH ASPEKTŮ ZVYŠUJÍCÍ SE AGRESIVITY DĚTÍ A MLÁDEŽE.....	48
5.1 CÍL VÝZKUMU A HYPOTÉZY	48
5.2 REALIZACE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	49
5.3 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÝCH OSOB A ZPŮSOB JEJICH VÝBĚRU	49
5.4 VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH INTERPRETACE	51
5.5 DISKUSE.....	57
5.6 ZÁVĚRY VÝZKUMU.	58
ZÁVĚR.	62
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	64
SEZNAM TABULEK.....	68
SEZNAM PŘÍLOH.....	69

ÚVOD

Téma diplomové práce „Společenské a sociální aspekty zvyšující se agresivity dětí a mládeže“ jsem si zvolil z toho důvodu, jelikož se domnívám, že se jedná o závažný problém, který má dalekosáhlé důsledky pro společnost. Je třeba si uvědomit, že lidé jsou nositelé tradičních hodnot společnosti, čímž ovlivňují její morální vyspělost, kulturní úroveň i kvalitu mezilidských vztahů. Hodnoty společnosti, které jsou předávány rodiči jejich dětem z generace na generaci, takto formují budoucí podobu společnosti. Odkazem současné společnosti pro její budoucí podobu by neměla být recese ani stagnace úrovně, nýbrž její rozvoj, který povede ke kvalitnímu životu každého člověka i prospěchu celosvětové populace. Je zřejmé, že nositelem pomyslného odkazu rodičů jsou jejich děti, a proto by se k jejich vzdělávání a výchově mělo přistupovat s opravdovým altruismem a důrazem na kvalitu osobnosti. Dalo by se říci, že jakým způsobem rodiče vychovávají svoje děti, takovým způsobem se budou chovat děti ke svým rodičům i ostatním lidem a tento řetězec se bude opakovat.

V tomto ohledu ve mně události, o kterých jsem ze sdělovacích prostředků, zaměstnání či běžného života stále častěji informovaný, budí jisté obavy. Agresivita dětí a mládeže se neúprosně stupňuje, přičemž se snižuje věková hranice agresorů. Nejedná se pouze o „běžnou“ agresivitu tak, jak jsme na ni byli zvyklí, nýbrž o stále brutálnější užívání síly proti jiným lidem, které mnohdy končí nejen psychickou újmou, ale i vážným zraněním nebo smrtí. Aniž bychom se zájmem museli sledovat sdělovací prostředky tak tu a tam, k mému zármutku však stále častěji, objevujeme zprávy o agresivitě dětí a mládeže, které v negativním slova smyslu překvapí i naši jinak obdobnými zprávami otupělé vnímání. Zprávy o agresivitě dětí a mládeže, o kterých jsme se dříve dozvídali pouze ze zahraničních sdělovacích prostředků, a jejichž obsah v nás vyvolal negativní pocity jako strach nebo pohoršení, nyní se zarážející samozřejmostí přijímáme z tuzemských sdělovacích prostředků.

Na agresivitu můžeme nahlížet z pohledu několika vědních oborů, především se jedná o psychologii a sociologii, ale také o medicínu. Jelikož se můžeme s agresivitou setkat prakticky všude, vyvstává otázka, co to vlastně vůbec agrese je a kde se v lidech bere. Odpověď je poměrně složitá. Jedná se o lidskou vlastnost, kterou má v sobě v určité míře zakořeněnou každý člověk a která stojí za agresivním jednáním. Můžeme se setkat s názorem některých psychologů, kteří tvrdí, že má kořeny ve způsobu života našich dávných předků. Lidé i zvířata si tak dokazují svoji sílu a zdatnost. V této souvislosti je

ovšem nutné mít na paměti, že agresivita představuje určitý sklon k používání násilí, je to tedy charakterová vlastnost a nikoliv samotné násilí. Představuje určité tendence směřující k útočnému chování vůči ostatním. Má různé projevy počínaje slovními výpady až po fyzické násilí.

Mnozí rodiče zjišťují, že se jejich dítě stalo obětí agrese spolužáků, ale málo z nich tuto skutečnost řeší nebo si ji uvědomuje. Spousta dětí se s tímto problémem rodičům, pedagogům nebo kamarádům ze strachu vůbec nesvěří. Proto je nutné poukázat na problematiku agrese a uvědomit si, že se nachází všude kolem nás. Mnoho se o ní nemluví, školy si nechtějí přiznat, že je to právě jejich problém, bojí se publicity, bojí se toho, že se o jejich škole bude mluvit a tím ztratí nové žáky. Proti agresi není nikdo imunní, způsobuje bolest na těle i na duši. Její lehčí formy a počáteční stadia šikanování zasahují velkou část školství, proto je nutné ji řešit a postavit se proti ní, nestačí ji pouze odsuzovat, ale především je třeba jí rozumět. Každý případ je trochu jiný, proto vyžaduje i jiný přístup a postup.

Na zabránění agrese u mládeže již v počátečním stadiu má velký vliv škola, a také záleží na samotných učitelích. Pouze pedagog, který se orientuje v této problematice a je dostatečně vnímavý, zajímá se o problémy žáků a dokáže u nich vzbudit důvěru, je schopen vyzorovat toto závadné chování, případně se o něm dozvědět včas, a začít tento problém řešit. Další velký vliv na postoje veřejnosti mají média, která by měla tohoto vlivu patřičně využít ve prospěch informování veřejnosti, neboť pokud se žák dozví o svých právech, najde pak sílu a odvahu ubránit se.

Zvyšující se míru agresivity není možné nikterak změřit, jelikož neexistují obecné normy, které by stanovily, jak má vypadat normální stav. Bezesporně již v minulosti se lidé s agresivitou setkávali, nicméně v současné době dochází ke shodě, že agresivita nejen dětí a mládeže stoupá, přičemž příčinu můžeme spatřovat ve změně hodnotového žebříčku. Děti a mládež berou menší ohledy na ostatní lidi, většinou se orientují pouze sami na sebe a svůj vlastní prospěch, což může následně vést k ubližování jiným lidem.

Cílem teoretické části diplomové práce je srozumitelné a komplexní objasnění pojmu agresivita, což zahrnuje definování pojmů agrese a agresivity z pohledu stěžejních autorů, kteří se touto problematikou zabývají. Dále se jedná o rozlišení různých druhů agrese a základních teorií jejího vzniku, stejně jako o popis aspektů, které ovlivňují agresivitu, což nutně vyžaduje rozlišení na vrozené dispozice a podněty, které na člověka

působí v průběhu života. V této části práce bude kladen důraz na společenské a sociální aspekty, které zvyšují agresivitu dětí a mládeže, přičemž se zaměřím na rodinné a školní prostředí, vliv kolektivu přátel a trávení volného času nebo vliv společnosti a sdělovacích prostředků. Současně se zaměřím na popis sociálně patologických jevů determinovaných agresivitou od nejmírnějšího disociálního chování přes asociální chování až po nejzávažnější antisociální chování. V souvislosti s agresivitou dětí a mládeže se rovněž zaměřím i na možnosti působení sociální pedagogiky při prevenci a terapii sociálně patologických jevů.

Cílem empirické části diplomové práce bude verifikace nebo falsifikace stanovených hypotéz prostřednictvím kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření, zaměřeného na společenské a sociální aspekty zvyšující se agresivity dětí a mládeže, doplněného o kvalitativní výzkum formou rozhovoru.

Při zpracování teoretické části diplomové práce budu pracovat s odbornou literaturou. Při zpracování empirické části diplomové práce bude užito kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření a kvalitativního výzkumu formou rozhovoru.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. AGRESE

Děti a mládež berou menší ohledy na ostatní lidi, většinou se orientují pouze sami na sebe a svůj vlastní prospěch, což může následně vést k ubližování jiným lidem. I přes skutečnost, že v současné době je otázkám agresivity věnována poměrně značná pozornost, nelze popřít, že agresivita byla již od nepaměti součástí života, jelikož byla pro život nepostradatelná. Ovšem je velmi složité určit její přijatelnou míru, která na jedné straně nikterak neomezuje lidi v okolí a na straně druhé přináší jedinci žádoucí prospěch.

1.1 Definování pojmů agrese a agresivity

Pojmy agresivita a agrese bývají často zaměňovány, avšak v odborném jazyce znamená každý něco jiného.

Agrese

„Agrese je pojem, který pochází z latinského slova aggressio neboli výpad, útok. Jinými slovy, jedná se o jednání, jímž se projevuje násilí vůči některému objektu, nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit.“¹ Z výše uvedeného můžeme dovodit, že se jedná o pojem, kterým se zabývá několikero věd, jako například psychologie, sociologie, politologie, etologie či medicína. Zjednodušeně ji lze popsat jako pozorovatelné útočné jednání vůči jinému objektu, snahu tento objekt poškodit či zničit, a to jak ve smyslu fyzickém, tak psychickém. Kromě toho se jedná o prostředek k získání vlastního prospěchu, o nepřiměřenou formu odstranění překážek na cestě k dosažení cíle, zmocnění se zájmové věci apod.²

„Agrese se definuje jako psychologická (emočně motivační) mohutnost, jež má za cíl poškodit přírodu, věci, lidi nebo sebe samého. Z psychologického hlediska je chápána coby vrozená vlastnost či reaktivní připravenost, jež je člověku vlastní a tudíž eticky neutrální, sloužící k adaptaci a k udržení života.“³

„Agresi můžeme definovat také jako záměrné jednání ublížit druhému s cílem vyhovět agresorovi.“⁴ Může mít různé podoby, například fyzické, psychické a emocionální zranění. Můžeme ovšem hovořit i o pozitivním vlivu agrese. Ta se projevuje v situacích,

---

¹ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009, s. 9.

² MONATOVÁ, L. *Pedagogika speciální*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 129.

³ PONĚŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. 1. vydání. Praha: Triton, 2005, s. 24.

⁴ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009, s. 10.

kdy je záměrem člověka zachování jeho fyzické a psychické integrity. V takovém případě agresi nazýváme jako **instrumentální nutnou agresi**.

*Agrese může představovat i určitou zálibu člověka ubližovat druhým lidem, takové chování přináší jedinci pocity potěšení, uvolnění, ale i legrace. V tomto případě hovoříme o **zhoubné (maligní) agresi** nebo o **instrumentální žádoucí agresi**.*⁵

Agrese vzniká z krátkodobé, silné a prudké emoční reakce na podnět při sníženém sebeovládání. Ovlivňují ji různé faktory prostředí, lidé se stávají agresivnější tam, kde je hluk nebo horko. Děti a mladiství se chovají agresivněji poté, co byli na chvíli v přeplněných, stísněných podmínkách.

Agrese je složitý problém, na kterém se podílí množství individuálních i společenských faktorů. Může být jak biologická, vrozená, tak i sociální. Znamená to, že člověk se s agresi narodí, má ji v sobě ukrytou, přičemž se může, ale nemusí projevit. Záleží na tom, v jakém prostředí a jakým způsobem je vychováván.

Agresivita

*„Agresivita je pojem, který pochází z latinského slova *aggressivus* neboli útočnost, postoj či vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.“*⁶ *Nejčastěji se definuje jako určitá vnitřní připravenost, tendence k agresivnímu chování, relativně stálá a obtížně ovlivnitelná charakteristika osobnosti.*⁷

Pedagogický slovník agresivitu vysvětluje takto:

- 1. tendence projevovat nepřátelství, ať už slovně nebo útočným činem;*
- 2. tendence prosazovat sám sebe, své zájmy a cíle bezohledně, nemilosrdně až brutálně;*
- 3. tendence ovládnout sociální skupinu, získat takové postavení, které umožňuje vnucovat jí určité názory, rozhodovat o její činnosti a osudu jednotlivých členů.*⁸

Agresivita je komplexní fenomén. Má svoje pozitivní i negativní stránky. Problémem je však nadměrná agresivita projevující se nevhodně, v nedostatečně socializované nebo v destruktivní formě. Agresivní chování můžeme z hlediska sociální patologie definovat jako porušování sociálních norem. Jedná se o destruktivně vedené chování omezující práva

⁵ PONĚŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. 1. vydání. Praha: Triton, 2005, s. 26.

⁶ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009, s. 9.

⁷ MONATOVÁ, L. *Pedagogika speciální*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 129.

⁸ PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, s. 87.

a narušující integritu sociálního okolí. Toto chování spočívá v reálném pozorovatelném omezování, poškozování či ničení živých i neživých organismů a věcí.

*Rozlišujeme mezi agresivitou konstruktivní a destruktivní. **Konstruktivní agresivita** je přirozenou součástí vývoje jedince, ve většině případů se ji naučíme ovládat a pracovat s ní a v případě jejího projevu nejsou poškozeni ostatní. Naopak pro **destruktivní agresivitu** je typická touha ubližovat či ničit. Setkáváme se s výrazným narušením vztahu jedince k sobě samému i k jeho okolí.⁹*

„Agresivita je určitý charakteristický znak osobnosti jedince. V tom nejširším slova smyslu ji můžeme definovat jako dispozici k agresivnímu chování. Agresivitou je vybaven do určité míry každý jedinec proto, aby mohl ve společnosti přežít.“¹⁰

Agresivita je tedy vlastnost, kterou má každý člověk v určité míře v sobě. Projevuje se útočným či nepřátelským jednáním vůči druhému člověku, skupině lidí nebo i proti sobě samému. Četnost, intenzita a formy agresivního chování jsou do značné míry osvojené v průběhu lidského života, což znamená, že jsou ovlivnitelné prostředím. Dobrá výchova může napomoci k tomu, že původní agresivní energie je v pozdějším životě zužitkována v jiné aktivitě, která je tvůrčí či sportovní. Agresivní dispozice se vlivem působení sociálního prostředí vyvinou nebo zůstanou utlumeny.

Člověk, který má v sobě vysokou míru agresivity, má problémy v situacích, které jsou podnětem k samotnému agresivnímu jednání a které by jiný člověk přešel bez povšimnutí. Se svojí agresivitou nesnadno bojuje, ovládá tak jeho život a působí mu značné komplikace v mezilidských vztazích. Naopak člověk vyznačující se nízkou mírou agresivity je schopný v zátěžových situacích se s ostatními dohodnout, dojít k nějakému kompromisu či řešení.¹¹

Jak jsem již naznačil výše, agresivita má mnoho příčin. Na jejím vzniku se podílejí vnitřní i vnější faktory. Má tedy řadu příčin. Za všechny můžeme jmenovat nevhodné výchovného prostředí, touhu po moci, žárlivost, touhu někoho ovládat či působení násilí prostřednictvím médií. Obecně můžeme říci, že agresivita vzniká neuspokojováním základních potřeb.

---

⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Praha: Portál, 2004, s. 166.

¹⁰ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 58.

¹¹ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 58.

1.2 Teorie agrese

*Teorie agrese se snaží vysvětlit zejména zdroje agresivního jednání. Existuje více teoretických koncepcí, které se ovšem liší svými východisky a hledisky. Přestože žádná koncepce nevysvětluje univerzální vysvětlení agrese, jsou relativním poukázáním na důležité aspekty tohoto jevu.*¹²

Na agresivním chování se podílí řada faktorů, jako například dědičnost, výchova či vypěstované návyky. *Současný stav poznání je charakterizován koexistencí několika psychologických teorií. Žádná z nich však nenabízí univerzální výklad použitelný pro celou oblast agrese, spíše se vzájemně doplňují a poskytují přehlednou odpověď na základní otázku, odkud se agrese bere a zda a čím může být ovlivňována.*¹³

Teorie vrozené (pudové) agrese

Teorie pudů chápe agresi jako vrozenou vnitřní sílu, která je součástí povahy člověka. Teorie je založena na poznacích o kognitivních procesech člověka, jeho temperamentu, vlastnostech, schopnostech a zájmech.

*„Pojetí pudových složek a jejich významu v psychice člověka, se liší podle několika přístupů.“*¹⁴

Freud vycházel z předpokladu, že zdrojem pudů je stav tělesného podráždění a cílem je odstranit toto podráždění, které se projevuje jako psychicky účinná síla. Freud předpokládal dvě základní protichůdné pudové tendence, a to pud života (sebezáchovy) a pud smrti (sebedestrukce). Tyto dvě veličiny spolu vedou neustálý boj, z něhož plyne stále znovu se obnovující destruktivní tendence s nutností odreagování. Pud smrti je hypotetický zdroj agresivního a destruktivního jednání, které může být namířeno vůči sobě, druhým lidem i objektům vnějšího světa.

Lorenz chápal agresi jako vrozený instinkt zajišťující přežití individua. Předpokládal, že agrese je otázkou instinktivního chování, které je evokováno na základě pudové energie agrese. *Instinktem rozuměl, hromadění agresivní energie v organismu, která se při naplnění uvolňuje pomocí působení vhodného podnětu, nahromadění energie v nepřítomnosti spouštěcího podnětu způsobí uvolnění jinými náhodnými okolnostmi.*

---

¹² ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 158.

¹³ PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 72.

¹⁴ KASSIN, S. *Psychologie*. 1. vydání. Praha: Computer Press, 2007, s. 231.

*Z tohoto hlediska si jedinec při nedostatečném množství podnětů k agresi, uměle vytváří konfliktní situace, při kterých dochází k ventilaci energie.*¹⁵

*Jacobs, Brunton a Melville se zaměřili na chromozomové abnormality. Zjistili, že mezi vězni se vyskytuje více osob s chromozómy XYY než v běžné populaci. Vывodili z toho závěr, že osoby s chromozómy XYY jsou agresivnější kvůli nadbytečnému chromozómu Y. Pro tuto teorii, ačkoliv byla ve své době velmi populární, neexistuje dostatek důkazů.*¹⁶

Reaktivní teorie agrese

*Podle Bandury, představitele teorie sociálního učení, je agrese výsledkem pozorování a následného napodobování agresivního vzoru. Ovšem samotné pozorování agrese nemusí nutně znamenat její vykonávání. Pravděpodobnost, že dojde k nápodobě agresivního vzorce, závisí na očekávání odměny. Pokud jedinec pozoruje negativní důsledky pro agresivní model, nápodoba je u něj méně pravděpodobná.*¹⁷

Dollard a jeho spolupracovníci navrhli vysvětlení agresivity na základě frustrace, a to takto: Projevovaná agrese vždy předpokládá existenci frustrace, a naopak, existence frustrace vždy vede k určité formě agrese. Frustraci definovali jako stav, kdy dosažení určitého cíle, či uspokojení potřeby znemožňuje nějaká překážka. Nakonec se ukázalo, že tato teorie je svou formulací závislosti frustrace a agrese příliš jednoduchá, a proto jí autoři zrevidovali tak, že agrese představuje jednu z možných reakcí na frustraci. Předpoklad, že výskytu agrese vždy předchází frustrace, však zůstal neměnný. Zjednodušeně lze současné pojetí teorie shrnout do formulace, že frustrace vyvolává pohotovost k agresi, která však nemusí být projevována.

*Seligman poukazuje na skutečnost, že dlouhodobá frustrace může vést naopak k pasivitě. Tato teorie upozornila na případ nastávající při nemožnosti překonání zdroje agrese, kdy dojde k orientaci agresivity na jiný objekt, na tzv. obětního beránka.*¹⁸

*Berkowitz přišel s kognitivní neasociační teorií, která ukazuje na agresivní případy, které nejsou způsobeny frustrací.*¹⁹ Podle něj averzivní události vyvolávají negativní afekt,

¹⁵ VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 78

¹⁶ HOLAS, E. *K psychologii agrese, potřeb a zobecňování*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 34.

¹⁷ HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál, 2003, s. 67.

¹⁸ HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál, 2003, s. 69.

¹⁹ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 211.

který následně podněcuje různé myšlenky, vzpomínky, motorické a fyziologické procesy, které se spojují s tendencemi bojovat a uniknout. Teorie dále předpokládá, že podněty, které se vyskytují spolu s averzivní situací, se spojují s touto událostí a kognitivními a emocionálními procesy, které daná situace vyvolává. Spojené agresivní myšlenky, emoce a tendence chovat se určitým způsobem jsou uchovávány v paměti a později je mohou aktivovat vhodné podněty.

Teorie motivační agrese

Tato teorie vysvětluje agresivní jednání jako prostředek k dosažení určité hodnoty, zpravidla osobnostního charakteru. Oproti motivu, který je nepochybně hybnou silou agrese, existuje tzv. **antimotiv**, který jedince od patologického jednání odrazuje. Výsledek tohoto vnitřního boje závisí na poměru sil mezi motivem a antimotivem.

Podle Čermáka je agrese v sociálním prostředí sycena převážně motivy v podobě:

- *sebepotvrzení, které vede agresora k boji i s osobami, které ho nijak neprovokují, a to vše za účelem zvýšení prestiže;*
- *odplaty, která je bojem o znovunastolení určité hodnoty vlastního já v interakci se sociálním prostředím;*
- *spravedlivého rozhořčení, kdy na základě destabilizace ega reaguje jedinec hněvem, dochází k zeslabení kognitivních procesů a k impulzivnímu počínání, ve snaze získat zpět ztracenou rovnováhu;*
- *opovržení, které představuje záměrný verbální, neverbální nebo metakomunikační střet, v němž jedinec dává jasně najevo svoje opovržení vůči druhému jedinci;*
- *zajištění výhod posilujících vlastní identitu, což v praxi znamená zvýšení vlastní hodnoty snížením hodnoty druhého jedince;*
- *atribuce úmyslu funguje na základě předpokladu sociální kritiky, která by mohla ohrožovat vlastní hodnotové schéma jedince. Ten totiž vstupuje do agresivní interakce na základě pocitu ohrožení vlastní autonomie a vůle.²⁰*

Teorie vlivu médií

Cela řada teorií je zaměřena na vliv médií. Často bývá zkoumáno sledování televize dětmi. Zde výzkumy přinesly zjištění, že děti, které sledují násilné filmy, jsou agresivnější.

---

²⁰ ČERMÁK, I., HŘEBÍČKOVÁ, M., MACEK, P. *Agrese, identita, osobnost*. Tišnov: Sdružení Scan, 2003, s. 32.

Za zmínku stojí jistě i studie, podle kterých ti, co sledovali déle a více násilí v dětském věku, byli agresivnější i po deseti letech. Toto ovšem platí pouze pro mužské pohlaví. Výše uvedená zjištění přinášejí důležité poznatky zejména pro rodiče, jelikož z výsledků výzkumů je zřejmé, že za nárůstem násilí stojí prezentace násilí dětem v televizi či v počítačových hrách.

Sledováním násilných pořadů v televizi či hraním her s tematikou násilí může být ohrožen mravní a sociální vývoj dítěte. Takové dítě totiž často dává přednost agresivní formě komunikace, obtížněji navazuje přátelství a sociální kontakty. Pravděpodobnost násilného chování v dospělosti souvisí i s internalizací vnitřních norem.

*K často diskutovaným problémům patří otázka, co je možné dělat pro to, aby násilí v médiích vývoj dětí negativně neovlivňovalo. Nezbytná je pozorná přítomnost dospělého, který by měl vědět, na co se jeho dítě dívá, zhodnotit vhodnost pořadu a množství času stráveného před televizí.*²¹

Teorie naučeného chování

Vykopalová vychází z předpokladu, že jedinec nepřichází na svět s vrozeným repertoárem agresivního chování, nýbrž tento získává v procesu sociálního učení. Nejdůležitějšími zdroji modelů agresivního chování je rodina a subkulturní vlivy, a to především z důvodu nutnosti objasnit agresivní vzorce chování od fáze jejich získávání, po fázi jejich uchovávání.

Bandura předpokládá, že agrese je naučená. Lidé se chovají agresivně, protože během svého života zjistili, že se jim to vyplatí. Z tohoto důvodu empiricky i experimentálně doložil význam tří činitelů při určení agresivních vzorců chování:

- averzní zkušenost,
- předvídané zisky,
- pozorování jiných agresorů.²²

Na základě své teorie Bandura uvedl, že agresi je možné podnítit vlivem jednoduchého instrumentálního učení, které je založené na pozitivním posílení. V této souvislosti popsal tzv. zástupné učení, kdy se jedinec učil například agresivnímu jednání na základě pozorování sociální interakce druhých lidí, nebo na základě vlastní zkušenosti. Pokud je

---

²¹ VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 14.

²² VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 16.

pozorovaný model pro jedince úspěšný a dosáhne svým agresivním jednáním svého cíle, potom se tento vzorec chování začleňuje do jeho rejstříku chování.

Bandura a Walters provedli na toto téma výzkum v mateřské školce. Promítli dětem film zobrazující osoby, které si hrály mírumilovně či agresivně s hračkami. V agresivní verzi herec bil a kopal velkou panenku. Když měli děti možnost hrát si, chovaly se agresivněji.²³

1.3 Druhy, formy a typy agrese

Ačkoliv je nutné říci, že agrese je vždy svým způsobem poškozující, záleží především na osobnostních předpokladech a preferencích agresora, jaké prostředky a v jaké intenzitě k útoku použije. V tomto procesu hraje roli mnoho individuálních faktorů, které se liší v závislosti na věku, temperamentu, pohlaví, sociálních podmínkách, kognitivních schopnostech, motivaci, příčinách i zamýšlených důsledcích agresivního jednání apod.

Projevy agresivního chování nejsou vždy jen nutně fyzické, jako je kopání, bití nebo fackování. Může se jednat i o verbální projevy nebo může jít o aktivní či pasivní podíl agresora. Agrese se také dělí na přímou a nepřímou podle toho, jestli je útok mířen přímo na osobu nebo například na její věci. Kombinací všech těchto faktorů můžeme agresi dělit do několika skupin.

Agresi můžeme dělit na frustrační, instrumentální a emocionální. Frustrace vede často k tlaku o různé intenzitě, proto zde hovoříme o tzv. **frustrační agresi**. Zpravidla ji lze chápat jako určitou překážku v dosažení subjektivně důležitého cíle, která vyvolává negativní emoce v podobě hněvu a ten potom vede k agresivnímu chování s cílem překážku odstranit.

Výsledkem dalšího dělení frustrační agrese je agrese spontánní a charakterová. *„Spontánní agrese se aktivuje mimořádnými okolnostmi, vypuknutím dřímajících destruktivních podnětů. Protikladem je agrese vázaná na charakterovou strukturu, kterou způsobují charakterové rysy.“²⁴*

Instrumentální agrese je agrese vykonávána na základě motivace dosažení určitého cíle. Dělí se na agresi instrumentální žádoucí a nutnou, přičemž mezi oběma typy je patrná jasná rozdílnost především v podstatě motivace, která jedince k agresi vede.

²³ JANDOUREK, J. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 111.

²⁴ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009, s. 30.

Instrumentální žádoucí agrese je používána za účelem dosažení cíle, jež ospravedlní prostředky. Až úspěšnost výsledku rozhoduje o vhodnosti prostředků, které k jeho dosažení použijeme. *Tento typ agrese pracuje s předem stanoveným cílem. Motivace má v tomto ohledu charakter příslibu obohacení se nebo získání určité komodity.*²⁵

Motivací pro **nutnou instrumentální agresi** představuje bazální sebezáchova. Zjednodušeně lze říci, že se jedná o obranný mechanismus proti žádoucí instrumentální agresi. Setkáváme se s ní velmi často i v běžném životě. Jde o jakousi pohotovost vybuchnout a jednat agresivně ve snaze bránit se nebo se ochránit, před nátlakem či výpady druhých. Tento akt je často nepromyšlený a emocionální.

Emocionální agrese zpravidla není promyšlená, propuká nekontrolovatelně a náhle jako následek negativních pocitů, které překročily určitou jedincovu mez. Je provázena většinou silným emočním nábojem, v jejímž pozadí je silně nepříjemný podnět, mnohdy bolestivý. Jejím zdrojem může být i postupné hromadění nevýznamných negativních prožitků.

Typologie agrese jsou v současné době autory pojímány v nejrůznějších rovinách, a to od velmi obecných až po velmi konkrétní. Nejobecněji se agrese dělí na reaktivní a latentní. **Reaktivní agrese** je bazální sebezáchovou, obranou nebo útokem. *Naproti tomu latentní agrese je charakterizována jako neustálá připravenost reagovat útočně na něco, co nás dříve ohrožovalo.*²⁶

V roce 1968 klasifikoval **Moyer** sedm typů agrese, které se objevují jak u zvířat, tak i u lidí:

- **predátorská agrese** je podnikána výhradně za účelem pokoření kořisti nebo získání výhody;
- **agrese mezi samci (případně samicemi)** je klasickým bojem o výsadní postavení ve společenství. Jedná se o vnitrodruhovou agresi, jejímž hlavním cílem je zavedení hierarchie dominantních a submisivních samců v dané skupině;
- **agrese vyvolaná strachem** je agrese z nouze vyvolaná kritickou situací, kdy je jedinec tzv. zatlačen do kouta, odkud není jiného úniku než prostřednictvím útoku. Předchází ji vždy pokus uniknout;

²⁵ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009, s. 35.

²⁶ PONĚŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. 1. vydání. Praha: Triton, 2005, s. 45.

- *dráždivá agrese je agresí z přetížení v podobě nechuti a vzteku. Předchází ji frustrace, bolest, hlad, únava, ale také nedostatek spánku a další jiné stresory;*
- *rodičovská agrese je vyvolána pudovou potřebou bránit svoje potomstvo před okolním nebezpečím;*
- *sexuální agrese je spojována s potřebou sexuálního uspokojení. Vyvolávají ji tytéž podněty, které jsou příčinou sexuálních reakcí;*
- *agrese jako ochrana teritoria je obranou tzv. osobní zóny nebo vlastních předmětů.*²⁷

Fromm člení agresí podle příčin vzniku na benigní a maligní. **Benigní (nezhoubná) agrese** slouží k překonávání překážek na cestě k uspokojení potřeb. Je to reakce na ohrožení životních zájmů, není spontánní a sama se nehromadí a nestupňuje. Je reakcí na určitý podnět a má obranný charakter. Cílem není touha ničit, ale potřeba zachovat si život. Fromm tuto agresí rozdělil podle záměru, kontextu a motivace na 5 typů, a to na neúmyslnou agresí, hravou agresí, sebezprosazující se agresí, obranou agresí a na instrumentální agresí.

Maligní (zhoubná) agrese bývá často vyvolána neúměrnou frustrací existenciálních potřeb. Vyskytuje se jako následek nevhodných sociálních podmínek. Maligní agrese je biologicky neadaptivní a škodlivá, protože narušuje sociální normy. Jedná se o čistě lidský potenciál, zakořeněný v podmínkách samotné lidské existence.

Ondráček dělí agresí podle způsobu vyjádření a podle směru, kterým se agrese ubírá, a to na:

- *agresí verbální, která zahrnuje veškeré verbální, neverbální nebo metakomunikační druhy agrese;*
- *agrese tělesná je fyzickým útokem, je spojena s napadením. Má tři podoby, a to agrese proti neživému předmětu, dále agrese na živém předmětu (proti druhým osobám či zvířatům) a agrese směřovaná proti jednotlivci, který jí sám působí, tzv. autoagrese.*²⁸

Významné je rovněž dělení agrese na agresí přímou a nepřímou. **Přímá agrese** zahrnuje jasný akt, zatímco **agrese nepřímá**, převážně ze strachu z odplaty nebo trestu, operuje spíše v obecnějším nebo širším významu a nezasahuje přímo zdraví napadeného objektu.

---

²⁷ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009, s. 38.

²⁸ ONDRÁČEK, P. *Františku, přestaň konečně zlobit, nebo....* 1. vydání. Praha: ISV, 2003, s. 29.

Do kategorie nepřímé agrese spadá i tzv. **symbolická agrese**, vyjádřená kresbou či psaným textem.²⁹

Na základě výše uvedeného konceptu dělí **Martínek** agresi podle dimenzí aktivity a pasivity:

- **fyzická aktivní přímá agrese** je praktickým vyjádřením silové převahy agresora nad obětí cíleným útokem. Rozumí se jí fyzické bití;
- **fyzická aktivní nepřímá agrese** znamená využití jiné osoby jako prostředku k újmě oběti. Jedná se o zprostředkování ublížení oběti jinou osobou, tedy o najmutí jiného člověka k ublížení oběti, čemuž agresor pouze přihlíží. Agresor většinou vymýšlí způsoby ubližování, sám se jich ale neúčastní;
- **fyzická pasivní přímá agrese** znamená fyzické bránění oběti v dosahování vlastních cílů;
- **fyzická pasivní nepřímá agrese** představuje negativní postoj nebo odmítání vyplnění určitých požadavků;
- **verbální aktivní přímá agrese** je demonstrována prostřednictvím verbálního napadení, nadávek či urážek;
- **verbální aktivní nepřímá agrese** představuje pomluvy či posmívání;
- **verbální pasivní přímá agrese** využívá důsledků naprosté ignorace druhého jedince. Pokud má agresor v kolektivu výsadní místo, může způsobit, že se s obětí nebude bavit nikdo a bude za chvíli zcela izolovaná;
- **verbální pasivní nepřímá agrese** je vyjádřena vědomým nezájmem a potlačením empatie vůči oběti.

Výše uvedené druhy agrese se dají v praxi volně kombinovat, čímž násobí svou údernou sílu převážně v případech dlouhodobé expozice.

Blahutková a Pacholík dělí agresi na:

- **agresi altruistickou**, která je zaměřena na ochranu druhých;
- **agresi anticipující**, která se projevuje agresivními reakcemi s cílem hájit vlastní teritorium vůči vetřelci;
- **agresi instrumentální**, kdy se jedná o agresi naučenou, získanou, která je výsledkem učení;
- **agresi indukovanou** vyvolanou nejčastěji s úmyslem pozorovat agresivní chování;

---

²⁹ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vydání. Žďár nad Sázavou: Nakladatelství Fakta v.o.s., 1999, s. 69.

- *agresi přesunutou, která je zaměřená proti organismu nebo objektu, který není zodpovědný za podněty, které agresivitu vyvolaly.*³⁰

*Nejtěžší formou agrese je **agrese potlačená**, protože je velmi těžko identifikovatelná. Lidé o její existenci totiž často vůbec neví. Podle **Campbella** se může potlačená agrese projevovat různými způsoby:*

- *může se zakonzervovat a stát se podtextem veškerého chování člověka. Ovlivňuje tak dlouhodobě jeho osobnost, kdy je člověk podrážděný, vznětlivý a nepříjemný;*
- *nebo může negativně ovlivňovat mezilidské vztahy, ať už se jedná o vztahy partnerské, přátelské, pracovní, nebo rodičovské.*³¹

---

³⁰ BLAHUTKOVÁ, M., PACHOLÍK, V. *Psychologie sportu* [online]. Dostupné z:< http://pf.ujep.cz/user_files/Psychologie_sportu_stud_text.pdf>.

³¹ ŠTÍPEK, P. *Dítě na zabití: příručka pro rodiče dětí a dospívajících s problémovým chováním*. 1. vydání. Praha: Portál, 2011, s. 169.

2 ASPEKTY OVLIVŇUJÍCÍ AGRESIVITU

Na agresivitě se podílí různé faktory. Na jedné straně se jedná o sociální faktory, na straně druhé pak biologické předpoklady spolu s již získanými zkušenostmi. Bezsporu některé faktory jsou významnější, nicméně v praxi je téměř nemožné, aby pouze jeden faktor vyvolal agresi.

Nejvýznamnější faktory, které ovlivňují agresivitu, jsou následující:

- genetická výbava,
- rodinná výchova,
- vrstevníci,
- škola,
- média,
- další činitelé (jídlo, hluk, tělesná a duševní zátěž).

*Novodobé teorie se přiklánějí k agresivitě jako k sociálně podmíněnému, získanému a naučenému jevu, vrozené předpoklady stojí spíše v pozadí. Agresi je třeba vždy chápat v kontextu doby, kultury a společnosti. Ta určuje, jaké jednání je považováno za přijatelné a žádoucí, čímž je možno agresi a násilí alespoň částečně regulovat.*³²

2.1 Vrozené dispozice a biologické předpoklady

Dědičnost je vnitřním faktorem, který nelze opomenout. Dítě se rodí s již danými charakterovými rysy a vlohami. V této souvislosti hovoříme o existenci určité souvislosti mezi genetickou výbavou a agresivitou jedince. Vrozené dispozici lze částečně kompenzovat výchovou a způsobem trávení volného času, nicméně tyto jsou v jedinci pevně zakódovány a nejčastěji se projeví tehdy, kdy dojde k nějakému podnětu, který působí jako roznětka výbuchu.

Jak jsem již několikrát naznačil výše, každý člověk má vrozené dispozice k agresi. Tyto však nejsou u všech lidí totožné, závisí především na historii a sociální tradici společnosti, k níž daný jedinec patří. *Ovšem tyto předpoklady nejsou u všech lidí stejné, jelikož se liší v závislosti na historii a sociokulturní tradici společnosti, k níž patří a kde byli v minulosti vlivem pozitivní selekce zvýhodňováni jedinci s určitými dispozicemi a tím i jejich četnost v dalších generacích.*³³

---

³² ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 134.

³³ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2006, s. 758.

Kromě dědičnosti můžeme hovořit i o určitých biologických předpokladech k agresivnímu jednání, které mohou být dány určitými změnami ve struktuře či funkci mozku. Takové změny mohou mít buď genetickou příčinu či mohou být následkem nějakého poškození. *Zvýšená pohotovost k agresi má totiž určitý biochemický základ, předpokládá se, že je spojena s nízkou koncentrací serotoninu v krvi, s omezením počtu receptorů.*³⁴ Za nárůstem agrese může stát také změna hladiny acetylcholinu nebo dopaminu. *Zvýšená produkce noradrenalinu, stupňující pocity napětí a strachu, může rovněž posílit pohotovost k agresivnímu reagování. Větší sklon k agresi mají muži, což je způsobeno mužským pohlavním hormonem testosteronem.*³⁵

2.2 Rodinné prostředí

Rodina může velmi značně ovlivnit vznik agresivního chování a postoj dítěte k němu. V prostředí rodiny se totiž formuje osobnost dítěte, jeho postoje, názory a hodnoty. Rodinné prostředí ovlivňuje dítě již od narození. *Dítě si od rodičů přebírá a osvojuje návyky, vzorce chování a jednání, ale i strategie, které jsou podstatné proto, jak se bude orientovat zejména v interpersonálních vztazích, ale i ve společnosti.*³⁶

S rodinou tráví dítě značnou část svého života, a proto nejvýrazněji ovlivňuje jeho chování. Agresivní genetická výbava dítěte je vrozená, ovšem pomocí správné výchovy a nastolení pravidel, lze agresi regulovat a do značné míry i tlumit. *Výchovou rozumíme záměrné působení na psychiku jedince, utváření jeho osobnosti a učení ho určitým hodnotám, normám a pravidlům.*³⁷ To co dítě přejímá od rodiny, bere jako neměnný vzorec. Proto záleží na rodičích, jak bude takový vzorec vypadat.

*Vlivy prostředí mohou posilovat sklon k agresivnímu chování na základě zkušenosti. Malé děti jsou napodobující bytosti a my dospělí jsme jejich vzory. Modely pro učení často bývají rodinní příslušníci.*³⁸ Sklony k agresivitě mohou určit již prvotní zkušenosti v životě dítěte, jelikož toto si od počátku potvrzuje správnost a užitečnost svého jednání. Svůj význam sehrává i učení nápodobou. *Rozvoj agresivních tendencí je závislý na chování rodičů, na hodnotovém systému rodiny, stylu výchovy a preferovaném způsobu*

---

³⁴ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vydání. Žďár nad Sázavou: Nakladatelství Fakta v.o.s., 1999, s. 56.

³⁵ PONĚŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. 1. vydání. Praha: Triton, 2005, s. 78.

³⁶ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vydání. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1986, s. 74.

³⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2006, s. 315.

³⁸ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vydání. Žďár nad Sázavou: Nakladatelství Fakta v.o.s., 1999, s. 9.

reagování, které se pro dítě stává modelem. Důležitým faktorem je míra emočního přijetí dítěte: odmítání spojené s citovým strádáním posiluje pocity nejistoty a z toho vyplývající sklon k násilnému a bezohlednému jednání nejen v dětství, ale i později, v dospívání a v rané dospělosti.³⁹

Pokud chceme, aby se dítě neprojevovalo agresivně, musíme mu stanovit určitá pevná pravidla a hranice. Nejúčinnějším prostředkem je motivace, která dítěti stanoví pevný řád a dítě se tak naučí pravidlu „něco za něco“.

Agresivní chování dětí v rodinném prostředí je zapříčiněno několika faktory. Nečitelná výchova ze strany rodičů způsobuje u dětí nejistotu, která se postupem času mění v napětí, ze kterého může vzejít agresivní chování. *Dalším negativním faktorem, který rozvíjí příčiny agresivního chování, je i dnešní uspěchaná doba a s ní související dvoukariérová manželství, ve kterých už nezbývá tolik času na děti. Výchova rodičů by měla být důsledná a měla by mít určitá pravidla, která by se s určitostí měla dodržovat.*⁴⁰

Rizikový faktor představují i neúplné rodiny. Pokud je rodina ochuzena o přítomnost jednoho z rodičů, mohou se děti cítit nejisté či mohou mít potřebu vlastního zviditelnění. Takové pocity mohou rovněž vést k agresivnímu chování.

Další příčinu představuje zanedbávání základních emočních potřeb dítěte. *Důležitou roli v této oblasti proto zaujímají i vzájemné vztahy mezi rodiči a dětmi. Studiemi bylo prokázáno, že negativní vztahy rodičů s dětmi mají určitou spojitost s dětskou agresivitou.*⁴¹ Nepřehlédnutelný problém představuje i násilí v rodinách. Pokud je dítě doma fyzicky trestáno, přenáší násilí na své okolí.

Z výše uvedeného je zřejmé, že tam, kde neexistují vzájemné harmonické vztahy mezi členy rodiny, nemůžeme očekávat kvalitní výchovný výsledek. K takto neefektivním výchovám inklinují rodiny s nevhodnými výchovnými styly, mezi které řadíme následující:

- **autoritativní výchova**, při které rodiče kladou na děti nepřiměřené nároky, aniž by přihlédli k jejich dispozicím. Důsledkem může být jednak extrémně pasivní dítě nebo naopak dítě silně agresivní;
- **nedostatečná rodinná výchova**, která se často vyskytuje u alkoholiků nebo podnikatelů, kteří se dítěti nevěnují;

³⁹ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vydání. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1986, s. 76.

⁴⁰ ANTIER, E. *Agresivita dětí*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004, s. 45.

⁴¹ ČERMÁK, I. *Dětská agrese*. 1. vydání. Brno: Nakladatelství Olomoučany: Final tisk, 1998, s. 4 – 5.

- *laxní rodinná výchova*, kde projevy dětí nemají u rodičů žádné odezvy, ani pochvalou ani trestem;
- *pedocentrická výchova*, kdy je dítě středem pozornosti a dělá si, co chce;
- *perfekcionalistická výchova*, kdy rodiče přenášejí vlastní ambice na dítě bez ohledu na jeho dispozice;
- *hypersenzitivní výchova*, jinak nazývaná jako tzv. opičí láska. Dítě je hýčkané, nemá vůli překonávat překážky;
- *zavrhující výchova*, která se vyskytuje například v rodinách s postiženým dítětem. Rodiče dítě odmítají a mají pocity zatrpklosti vůči dítěti;
- *degradující výchova* v podobě zesměšňování dítěte, snižování jeho sebevědomí. Dítě si hledá cestičky k podvodům, aby dokázalo, že vše zvládne;
- *preferující výchova*, kdy je například upřednostňován jediný syn před dcerami;
- *merkantilní výchova* znamená rodinu, kde je dítě odměňováno bez jakéhokoli důvodu;
- *brutální rodinná výchova*, kde se jako prostředek využívá duševní i fyzické násilí.⁴²

Všechny tyto rodinné výchovné styly vedou k určitému nesprávnému chování. Otázkou ale zůstává, do jaké míry mají vliv na agresi dítěte. Najít jednoznačnou odpověď nelze, jelikož každé dítě se s chybnou výchovou vypořádá jinak. Zatímco u někoho se může jednat o hrubé, agresivní chování, u jiného je vyjádřeno netečností až lhostejností.

2.3 Školní prostředí

*Škola je společenská instituce, jejíž tradiční funkcí je poskytovat vzdělání žákům příslušných věkových skupin v organizovaných formách podle určitých vzdělávacích programů. Význam školy a školních zkušeností pro vývoj dítěte je mimořádný. Ve škole se dítě dostává poprvé mimo rodinné prostředí, poprvé vstupuje do velkého světa, kde je posuzováno podle své práce, svých výkonů a schopností.*⁴³

---

⁴² PONĚŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. 1. vydání. Praha: Triton, 2005, s. 166.

⁴³ MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. 1. vydání. Brno: Books print s.r.o., 2008, s. 140.

Důležitou roli hrají vztahy mezi školou a rodinou, jelikož dítě přebírá stanovisko ke škole od svých rodičů. Stejně tak významný je i vztah učitele a žáka. *Každý učitel má svůj styl, který žáci podvědomě napodobují v mezilidských vztazích:*

- **autokratický styl**, který se vyznačuje příkazy a tresty a malým porozuměním pro potřeby dětí. Zvyšuje agresivitu ve skupině, žáci se stávají závislými na pochvale, snaží se poutat na sebe pozornost;
- **liberální styl**, který neklade na žáky prakticky žádné požadavky, vykazuje nejnižší výkon, pozornost žáků bývá roztržena;
- **demokratický přístup** je hodnocen jako nejvýhodnější pro skupinu i jednotlivce, skupina má dobrou kázeň, dochází v ní ke společnému řešení problémů.⁴⁴

Pedagog by měl představovat silnou osobnost, která dokáže ve třídě nastolit a udržet pořádek. Zároveň by měl vytvářet pozitivní atmosféru, která bude založená na náklonnosti a porozumění. Pedagog by měl být rovněž přítelem, který se vcítí do pozice žáků a dokáže jim poskytnout pomocnou ruku a podporu, je-li to zapotřebí.

Na školách představují rizikové faktory šikana, záškoláctví, špatný prospěch způsobený neochotou pracovat a spolupracovat, nevhodné chování jak žáka k učiteli, tak i učitele k žákovi, špatná či chybějící spolupráce rodičů se školou a nedostatečná pedagogická a kontrolní činnost školy. *Školní prostředí tvoří prostor, ve kterém a prostřednictvím kterého je do velké míry utvářen vztah jedince k sobě samému i k jeho sociálnímu prostředí. V případě, kdy selhává rodina, může škola tvořit pozitivní složku, která působí výchovně, či nápravně, ale může i zde dojít k negativnímu působení. Takové problematické vztahy mohou ve svém důsledku vést k narušení vztahu ke vzdělání, resp. budoucímu přístupu k plnění pracovních povinností.*⁴⁵

Často se můžeme setkat s názorem, že agresivita ve školách je spojována s nekázní žáků. Ve škole by mělo být zajištěno bezpečné prostředí pro žáky i učitele, které bude sloužit jako podpora učení. Děti s volnou rodinnou výchovou totiž mají často pocit, že všechno mohou a agresivně se vymezují vůči ostatním.

---

⁴⁴ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vydání. Praha: Portál, 1995, s. 57.

⁴⁵ ČERMÁK, I., RUISEL, I. *Agrese, identita, osobnost*. 1. vydání. Brno: Albert, 2003, s. 119.

2.4 Kolektiv přátel a trávení volného času

*Většina dětí se s rostoucím věkem pomalu začíná odpoutávat od vlivů rodiny a začíná navazovat kontakty s vrstevníky ve svém okolí. Například i díky tomu, že dítě nastoupí povinnou školní docházku, dostává se mezi určitou skupinu, která má později vliv na vývoj tohoto mladého člověka. Setkání s dalšími skupinami probíhá také v různých zájmových kroužcích, či v parcích, kde dítě tráví volný čas.*⁴⁶

Vrstevníci jsou pro děti velmi důležití. Jejich chování dítě bere jako určitý standard, který jej ovlivňuje v myšlení, rozhodování a vystupování. V takové skupině dochází k výrazné nápodobě. Děti si v této souvislosti mění hodnoty a normy stanovené rodinou s cílem dokázat si vlastní nezávislost. Děti tak experimentují a často překračují běžné sociální normy. Děti s přibývajícím věkem přejímají nové sociální role a osvojují si určité sociální mechanismy.

Je-li vrstevnická skupina bez větších problémů, je vše v pořádku. Pokud je tomu však naopak, vyvstávají potíže. Na dítě je často vyvíjen nátlak, aby se podílelo na negativních činnostech skupiny. *Další variantou, která může nastat, je izolace dítěte od skupiny vrstevníků, která může být dána nepřijatelnými charakterovými vlastnostmi dítěte, mezi které například patří plachost či agresivita. Dítě může tuto situaci řešit různě. Buď zůstane samo nebo založí vlastní partu, kde se jeho "nedostatky" stávají předností. Díky této partě se posiluje jeho sebevědomí a většinou dochází i k růstu agresivity.*⁴⁷

2.5 Společnost a sdělovací prostředky

Médiím je v souvislosti s nežádoucími sociálně patologickými jevy přikládán velký význam. Média totiž bezesporu působí na chování, postoje a hodnoty lidí. Přetváří a zjednodušují skutečnost, znehodnocují racionální pohled na svět, manipulují s informacemi, jednostranně nabízí určité názory atd.

Čím dál častěji slyšíme o neblahém vlivu sdělovacích prostředků na vývoj dítěte, a s tím také o zvyšující se agresivitu mladých lidí. *Sledování televizních programů je dětmi*

---

⁴⁶ DAŘÍLEK, P. *Agrese a šikana u dětí a možnost jejich zvládnutí*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 44.

⁴⁷ DAŘÍLEK, P. *Agrese a šikana u dětí a možnost jejich zvládnutí*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 51.

*a mladistvými vyhledáváno až do té míry, že tvoří významný způsob trávení volného času, a dokonce nabývá takových rozměrů, že staví do pozadí ostatní zájmové aktivity.*⁴⁸

Pokud se dítě často dívá na televizi, začne z ní odvozovat, jak se má v reálném životě chovat. Problém spočívá v tom, že dítě nedokáže oddělit fikci od reality a díky tomu si neuvědomuje možné následky. Na druhou stranu je ovšem nutné říci, že prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků je šířena řada pořadů, které mají výchovný charakter a naopak nabízejí dětem žádoucí vzorce chování. *Vědci se dokonce domnívají, že pokud je dítěti vysvětleno, co je dobré a co zlé, samo tyto rizika rozpoznává i na televizní obrazovce a jejich negativním účinkům se vyvaruje.*⁴⁹

Domnívám se, že existuje určitá přímá příčinná souvislost mezi násilím v televizi a skutečným násilím. *Vždy je třeba pátrat po dalších faktorech, jež se na posilování agrese jedince podílejí. Násilí v televizi je jen jedním z podpůrných vlivů, který se zhodnocuje v konkrétních podmínkách.*⁵⁰

Pokud jde o volně stažitelné počítačové hry, ty představují nebezpečí, pokud je v nich použita přemíra agrese. Takové hry totiž mohou sloužit jako částečný návod k chování v opravdovém životě. *Je třeba ovšem zdůraznit, že za normálních okolností, v případě adekvátně socializovaného jedince s dostatečně zvnitřněnými normami a hodnotami, se ani hraní těchto her nepromítne do jeho chování k okolí.*⁵¹

---

⁴⁸ PONĚŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. 1. vydání. Praha: Triton, 2005, s. 132.

⁴⁹ MATOUŠEK O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence*. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2003, s. 272.

⁵⁰ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vydání. Žďár nad Sázavou: Nakladatelství Fakta v.o.s., 1999, s. 105.

⁵¹ ČÍRTKOVÁ, L. *Dva pohledy na delikvenci dětí a mladistvých*. Kriminalistika. Čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi č. 4/2003. Praha: Policejní akademie ČR.

3 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY DETERMINOVANÉ AGRESIVITOU

V etopedii se můžeme setkat s posloupností pojmů disociální, asociální a antisociální chování. Jedná se o klasifikaci poruch chování, která se orientuje převážně na charakter konfliktu jedince se sociálním prostředím, ve kterém jedinec žije.

3.1 Disociální chování

Disociálním chováním se zabývají kromě pedagogiky i další obory jako psychologie, sociologie či psychiatrie. Předně je třeba říci, že slovo **disociální** či **disocialita** vyjadřuje neshodu, nesoulad, opak či protiklad, rozpor ve vztahu ke společensky akceptovaným hodnotám a normám. Tento pojem nedefinuje problém jako poruchu, nemoc anebo nezpůsobilost. Disociální projevy jsou chápány a označovány velmi různorodě a nejednotně. Můžeme se setkat s označením laickými termíny jako problémová mládež, neposlušnost, nevychovanost, delikvence atd.

Disociální chování je typické svou nespolečenskostí či nepřiměřeností k situaci a má častou spojitost se sociálním mikroprostředím a vývojovým obdobím dítěte či mladistvého. Zjednodušeně můžeme říci, že se jedná o nespolečenské chování a výkyvy chování, které se projevují mírnými odchylkami od normy. Svým charakterem je dlouhodobější, ovšem na druhou stranu pouze přechodné, přičemž porušování norem bývá úmyslné. Toto chování nenabývá sociální dimenze a nejvíce se objevuje ve školní a rodinné výchově. *Můžeme zde pozorovat nesprávné návyky, nedostatek empatie, sebestřednost, neschopnost udržovat sociální vztahy, nekázeň apod.*⁵²

*Disociální chování se dá zlepšit důslednou výchovou a ve školním prostředí lze takové chování zvládnout vhodnými pedagogickými postupy za pomoci odborníků formou poradenské či terapeutické péče.*⁵³

Jedinci s disociálním chováním tímto svým chováním hledají často obdiv u skupiny svých vrstevníků, jelikož se bojí jejich odmítnutí a vyjádření nesouhlasu se skupinovým očekáváním. Vzhledem ke skutečnosti, že se jim nedaří být uznávanými, utíkají do jiných prostředí a volí jiné cesty ocenění. Agresivní čin je pro ně hledáním pozornosti ze strany

---

⁵² ŠVARCOVÁ, E. *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009, s. 52.

⁵³ VOJTOVÁ, V. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno: Masarykova Univerzita, 2013, s. 38.

dospělých. Za sociálně nepřizpůsobivým chováním se také může skrývat vážná porucha psychického vývinu, například v podobě deprese. Agresivní čin tak slouží jako nevědomá obrana proti sebedestrukci, jako ventil nashromážděných nepříznivých emocionálních obsahů uložených v nevědomí. U mládeže se disociální chování projevuje v procesu socializace, jehož cílem je integrace jedince ve společnosti. Úspěšnost socializačního procesu závisí na mnoha činitelích.

*Tyto poruchy jsou relativně málo závažné, odstranitelné a zvládnutelné za použití běžných pedagogických opatření. Jinými slovy nepředstavují zásadní riziko ani pro jejich nositele ani pro společnost. V praxi se může jednat například o vývojovou odchylku nebo jsou vázány bezprostředně na stav po úrazu či na stav sociální nouze, který bývá postupně racionálně i emocionálně zvládnut a v důsledku toho patologické chování odezní.*⁵⁴

Disociální vývin a disociální porucha osobnosti

Někteří autoři upozorňují na jisté vývojové fáze disociálního chování. **Glueck** na základě závěrů výzkumu dospěl ke dvěma typům mladistvých delikventů, a to:

- tzv. **jaderný typ**, který zahrnuje podstatnou část delikventních rysů a zároveň představuje závažnější typ disociality;
- tzv. **okrajový typ**, který disponuje menšími delikventními rysy.⁵⁵

Je ovšem nutné říci, že rozlišovat tyto dva typy není úplně dostačující, jelikož existují disociální projevy, kdy ještě nedochází k aktivnímu disociálnímu chování. V takovém případě není jedinec iniciátorem, jeho motivem je často potřeba sebeuplatnění a přijetí vrstevníky. Nevhodná aktivita je jen prostředkem a nikoliv cílovou hodnotou. V tomto stádiu hovoříme o disociálních příznacích, kdy jde spíše o ohrožení samotného jedince.

Obecně lze shrnout znaky disociálního vývoje do těchto kategorií:

- **faktor času** – chování se mění na zřetelně disociální v delším časovém období;
- **faktor zhoršování** – chování se postupně vyvíjí od méně závažného porušování norem až po velmi vážné;
- **zvýšená citlivost** na disociální chování a spontánní příklon k disociální subkultuře;
- **první signály nepřiměřeného chování se objevují již v předškolním věku, při nástupu do základní školy nebo při nástupu puberty;**

---

⁵⁴ LABÁTH, V. *Riziková mládež: možnosti potenciálních změn*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 28

⁵⁵ MILLER, D. *Adolescence: Psychology, psychopathology and psychotherapy*. New York: Jason Aronson, 1974, s. 174.

- *připojení některých jiných forem nepřiměřených projevů jako je zneužívání návykových látek, raná sexualita, promiskuita, prostituce, agresivní chování.*⁵⁶

Základní charakteristikou disociální poruchy osobnosti je nezáměr o práva druhých. Jedinci se snaží uspokojit pouze své potřeby, a to bez ohledu na jiné. Takoví jedinci jednají bez svědomí, vytvářejí si vlastní normy, které se ovšem neslučují s normami společnosti: kradou, lžou, týrají vrstevníky. *Mají tendenci manipulovat s okolím, provokovat. Jejich chování nelze dostatečně korigovat trestem.*⁵⁷

3.2 Asociální chování

Asociální chování se již odlišuje od společenské normy a je v rozporu s morálkou. Dotýká se porušování morálních a etických pravidel, ovšem nedochází k porušování právních norem. Většinou je deštruktivního charakteru a jeho náprava a možné odstranění vyžaduje speciální pedagogický přístup. Díky těmto poruchám se dítě dostává do výchovných zařízení. Ve školním prostředí můžeme pozorovat chování v podobě nerespektování druhých, lhaní, záškoláctví, útěky, toulání, toxikomanií, které výrazně ovlivňují sociální vztahy jedince, ale nemá charakter ničení.

Náprava je možná v rámci poradenské péče nebo formou ústavní péče ve speciálních výchovných zařízeních.

Příčiny asociálního chování lze rozčlenit do dvou kategorií:

- **vnitřní příčiny spojené přímo s osobou jedince** - do této kategorie řadíme faktory biologické, psychologické a fyziologické. Jinými slovy jedná se o faktory, které tkví v dispozicích, tedy ve zděděných či ve vrozených vlastnostech jedince a v jeho fyzické a psychické konstituci a rovněž v raném vývoji;
- **vnější příčiny spočívající v sociální oblasti** – souvisí se sociálním prostředím, v němž jedinec žije, bydlí a komunikuje. Tato skupina příčin pak zásadně ovlivňuje proces socializace. Do této skupiny patří negativní vliv rodiny a neplnění rodičovských povinností, nedostatečné a nesprávné působení mikroprostředí a problém volného času.

---

⁵⁶ LABÁTH, V. *Riziková mládež: možnosti potenciálních změn*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 43.

⁵⁷ PRAŠKO, J. *Poruchy osobnosti*. 2. vydání. Praha: Portál, 2009, s. 56.

*Tyto poruchy již představují značné riziko a nebezpečí pro normalitu vývoje toho, kdo se určitého druhu chování dopouští. Sekundárně jsou pak zásadním problémem i pro společnost jako celek, neboť se projevují především v sociálních vztazích.*⁵⁸

3.3 Antisociální chování

V odborné literatuře se setkáváme s mnoha pojmy, které označují chování porušující právní nebo společenské normy. Mezi různé termíny označující společensky nepřijatelné chování řadíme následující: abnormální chování, agresivní chování, antisociální chování, delikventní chování, kriminální chování, maladaptivní chování, návykové chování, nepřizpůsobivé chování, predelikventní chování, problémové chování, rizikové chování aj. Jednotlivé pojmy se podle mého názoru svou obsahovou náplní vzájemně překrývají nebo jsou dokonce synonymní.

Antisociální chování zahrnuje veškeré protisociální jednání bez ohledu na věk jedince, původ a intenzitu činu. *Svémi důsledky poškozuje společnost i jedince, ohrožuje nejvyšší hodnoty včetně lidského života.*⁵⁹

*Pojem antisociální je poměrně složité vymezit, jelikož má přinejmenším dva významy, a sice: a) nepřátelský, záporný postoj ke druhým lidem a b) chování škodící společnosti, které se vymyká běžným sociálním normám a zahrnují myšlenky a skutky, které vedou k úmyslnému poškození společnosti.*⁶⁰

Jedna z definic říká, že se jedná o takové chování, které jde proti normám, hodnotám, zásadám a principům určitého společenství, do něhož jedinec patří. Rovněž se hovoří o tom, že antisociální chování je deskriptivní termín používaný k popisu jednání, v němž jsou porušována práva ostatních a společnosti. Antisociální chování zahrnuje interpersonální agresi, ovšem neomezuje se pouze na ni; tento termín totiž zahrnuje jak zjevné, tak i skryté projevy, které se nějakým způsobem odchylují od normálu.

Toto chování jedinců nejen že je v rozporu s morálkou, ale hlavně také dochází k porušování zákonných norem společnosti, ve které jedinec žije. Jedná se tedy o nejzávažnější protisociální chování, kdy může docházet k poškození druhých lidí a okolí. Motivace jedinců je vědomě ublížit a poškodit druhé. Svými důsledky poškozuje společnost i jedince,

---

⁵⁸ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 55

⁵⁹ PEŠOVÁ, I., ŠAMALÍK, M. *Poradenská psychologie pro děti a mládež*. 1. vydání. Praha: Grada, 2006, s. 104.

⁶⁰ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 76.

příčemž projevy chování jsou spojeny s velkou mírou agresivity. Tento stupeň poruchy už může mít charakter recidivy. Projevuje se u dětí starších 12 let.

Antisociální chování může nabývat nejrůznějších forem a může mít charakter větší či menší společenské závažnosti. *Typická je delikvence, trestné činy, porušení právních norem, kriminalita, krádeže, vandalismus, zabití a ve spojení se školou je častá šikana.*⁶¹

*Jsou to takové poruchy, jejichž povaha je primárně nebo sekundárně výrazně zaměřena na princip poškodit či omezit práva druhých. Jsou vnímány jako zásadní projev sociální patologie.*⁶²

Pokud jde o faktory ovlivňující rozvoj a upevňování antisociálního chování, ty můžeme rozdělit na vnitřní (biologické a psychické) a vnější (sociální). Vnitřní faktory jsou reprezentovány genetickými dispozicemi a dalšími biologickými faktory. Mezi vnější činitele patří rodinné prostředí, vliv vrstevníků a škola. Za příčinu antisociálního chování nemůžeme nikdy považovat pouze jeden z uvedených faktorů, vždy musíme brát v úvahu jejich vzájemnou interakci. Důležité je také vzít v úvahu širší společenský kontext, protože co je považováno za antisociální chování v jedné kultuře, může být v jiné akceptováno.

---

⁶¹ ŠVARCOVÁ, E. *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009, s. 60.

⁶² MILLER, D. *Adolescence: Psychology, psychopathology and psychotherapy*. New York: Jason Aronson, 1974, s. 29

4. MOŽNOSTI PŮSOBENÍ SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY PŘI PREVENCI A TERAPII SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ PLYNOUCÍCH Z AGRESIVITY

Jak jsem již několikrát uvedl výše, agresivita se stále více stává závažným a rozšiřujícím se problémem. V současné době narůstá počet především dětí a mladistvých, kteří mají poruchy chování. Takové případy bývají často jen velmi obtížně řešitelné a rodiče, vychovatelé či pedagogové si s nimi neví rady. Samotná mládež si tuto skutečnost neuvědomuje nebo ji nepovažuje za důležitou. *I kdyby ano, můžeme si jen těžko představit, že mladistvý se přijde svěřit dospělému nebo ho požádá o pomoc v případě, že má problém. Je tedy na dospělých, aby se skutečností rostoucí agresivity nějakým způsobem bojovali.*⁶³

4.1 Prevence

Abychom alespoň částečně zabránili agresivnímu chování, je nezbytné na něj nahlížet z několika úhlů pohledu. Rovněž je třeba zapojit do této situace jak odborníky, tak i celou společnost, a především rodiče. Neodborná veřejnost nesmí zůstat pouhými pozorovateli tohoto problému, musí se podílet na jeho řešení.

*V prvé řadě je podle mého názoru nutné zabývat se prevencí jako takovou. Jelikož pomocí preventivních opatření lze agresivním projevům ve značné míře účinně předcházet. Prevence je ovšem účinná jen tehdy, pokud je zaměřená na modifikaci postojů široké veřejnosti. Samotná terapie pak bývá často velmi zdlouhavá, obtížná a často i málo efektivní. Měla by tedy být až druhotným mechanismem při řešení agresivních projevů.*⁶⁴

Pokud jde o školní prostředí, domnívám se, že vždy je lepší šikaně a agresi mezi mládeží předcházet, než ji následně řešit. Ne pokaždé se to podaří, ale cílená prevence mnohým případům zabrání nebo je eliminuje. Stejně jako v každé lidské skupině, tak i ve třídě dochází k boji o prosazení vlastních názorů a zájmů. Učitel se zde musí prosadit jako ten, kdo má poslední slovo. Jeho úkolem je prosazení spravedlnosti mezi studenty, ochrana slabších před silnějšími, naslouchat, aby měli studenti ve škole pocit bezpečí. Do prevence šikany patří praktikování dozorů o přestávkách, sledování vztahů mezi studenty, informování studentů o šikaně pomocí letáků, dotazování se na šikanu formou dotazníků, zřizování schránek, do kterých mohou studenti psát své

⁶³ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009, s. 57.

⁶⁴ VAŠUTOVÁ, M. a kol. *Proměny šikany ve světě nových médií*. 1. vydání. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010, s. 113.

názory či obavy, dále provádění osvěty ve školách, mravní výchova, spolupráce s rodinami studentů atd.

Nejlepší prevencí šikany je tedy vytváření co možná nejlepšího přátelského prostředí ve škole, ve vztazích mezi studenty, učiteli, nepedagogickými pracovníky, vytváření atmosféry rovnocennosti, vzájemné důvěry a úcty, jinými slovy utváření prostředí, jenž je nevhodné pro rozvoj šikany.

Primární prevence

Primární prevence má velký význam, jelikož je zaměřena na předcházení problémů, které mohou vést k rozvoji agresivního chování. „*Primární prevencí se rozumí veškeré konkrétní aktivity, které jsou realizované s cílem předcházet problémům a následkům spojených se sociálně patologickými jevy.*“⁶⁵

V případě práce s agresivními dětmi či mládeží hraje významnou roli tzv. **specifická primární prevence**. *Jedná se o systém aktivit, při jejichž absenci lze předpokládat negativní prognózu sociálně rizikového chování. Při tomto typu prevence se uplatňují primárně-preventivní programy zaměřené na konkrétní cílovou skupinu, která se jeví jako indikovaná pro konkrétní intervenci.*⁶⁶ Jejím prostřednictvím se zajišťuje maximální možné přizpůsobení a nastavení preventivního programu dle specifických potřeb konkrétních jedinců. Obecně můžeme říci, že jde o takové aktivity, které by nebyly potřeba, kdyby neexistoval konkrétní problém. Za všechny mohu jmenovat například přednáškovou činnost policie, která je zacílena na konkrétní skupinu osob.

*Naproti tomu stojí nespecifická primární prevence, která zahrnuje takové metody a postupy při práci s mládeží, které podporují celkový zdravý vývoj osobnosti, věnují se rozvíjení talentu, nadání, zájmů, podílejí se na vytváření a přijímání hodnotového systému jedince atd.*⁶⁷ Zde lze jako příklad uvést organizaci volného času. Jedná se o společensky prospěšné a žádoucí aktivity v případě, že se ve společnosti nevyskytují ani jí nehrozí sociálně patologické jevy.

Vlastním nástrojem primární prevence je tedy výchova a osvěta, která se provádí na různých úrovních: na té nejobecnější sdělovacími prostředky, na méně obecné ve školách a v nejrůznějších jiných společenských institucích, nejkonkrétněji a nejúčinněji

---

⁶⁵ MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 266.

⁶⁶ PAPEŽOVÁ, Z. *Zkušenosti policistů z preventivní práce v České republice*. Praha: Odbor prevence kriminality MV ČR, 1999, s. 23.

⁶⁷ MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 267.

ovšem v rodinách.⁶⁸ Je tedy třeba zapojit nejen odborníky, ale i celou společnost a využít k tomu všechny dostupné prostředky.

Sekundární prevence

*Sekundární prevencí rozumíme včasný záchyt rozvíjejícího se patologického chování, tedy rozpoznání, diagnostiku a zamezení zhoršování a šíření již vzniklého problému.*⁶⁹ Je zaměřena na ty, u kterých se již v různé míře projevuje agresivní chování. Proto zde největší pozornost patří především tzv. **predelikventnímu chování**. Jde o takový typ chování, který se může v budoucnu projevit v nebezpečné podobě pro společnost.

V případě tohoto typu prevence sehrávají nejvýznamnější roli školy a školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Používají se zde metody v podobě individuální konzultace a rozhovorů, krizové intervence, v některých případech se uplatňuje i práce ve skupinách. Často využívané jsou besedy a přednášky odborníků z různých institucí, jako jsou orgány sociálně právní ochrany dětí, Policie České republiky, obecní policie a různé nestátní organizace. Mládež se v rámci těchto aktivit učí předcházení a řešení konfliktů, učí se zdravé komunikaci, dochází k posilování sociálních dovedností a právního vědomí.⁷⁰ V praxi přináší dobré výsledky práce s dětmi a mládeží ve střediscích výchovné péče, kde jsou využívány metody individuální, skupinové a rodinné terapie.

Domnívám se, že velmi zajímavou metodou sekundární prevence je řešení modelových situací, kdy si děti a mládež mohou pod vedením odborných pracovníků a v bezpečném prostředí vyzkoušet náročné či nestandardní a rizikové situace, se kterými se mohou ve svém okolí či osobně setkat. V rámci takto uměle navozené situace se učí adekvátnímu rozhodování a chování, čímž si posilují svoje dovednosti v podobě řešení možných problémů či jejich předcházení.

Důležitá a neopomenutelná je spolupráce školy a rodiny. Ukazuje se ovšem, že rodina často dává od svého „problémového“ dítěte ruce pryč, ačkoli v některých případech disponuje kapacitou pro řešení problémů svého dítěte. Rodiče uvádí,

---

⁶⁸ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 16.

⁶⁹ VACEK, P. Šikana, agresori, oběti a „bezradní“ učitelé. In *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém*. Sborník příspěvků z konference. Praha: Prologue, 2009, s. 66.

⁷⁰ HÁJEK, B. HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času. Současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 194.

že na výchovu dítěte nestačí a ojedinělé nejsou ani návrhy samotných rodičů na nařízení ústavní výchovy.⁷¹

Terciární prevence

Terciární prevence je určena pro ty jedince, kteří svoji agresivitu již projevili formou útoků na některý ze společensky chráněných zájmů, tedy na zdraví, život nebo majetek. Tímto svým chováním jsou nebezpeční jednak sami sobě a jednak svému okolí. Dosavadní výchovné působení se u takových jedinců míjelo účinkem. Terciární prevenci se věnují policisté, kurátoři pro mládež, speciální pedagogové, lékaři, vychovatelé a represivní a léčebné instituce. S agresivní mládeží se pracuje v rámci represivních a nápravných opatření stanovených zákonem.

*Cílem terciární prevence je resocializace, začlenění jedince do společnosti a dosažení maximálně možného sociálního fungování.*⁷² Na jednu stranu jde o snahu nápravy konkrétního problému u jedince, na stranu druhou i o ochranu společnosti před dalšími násilnými útoky. Prostřednictvím resocializačních přístupů by mělo dojít ke změně negativních vzorců chování, a to prostřednictvím změny postojů a motivace. Děje se tak především prostřednictvím změny postojů a vnitřní motivace. *Resocializace je dosahováno prostřednictvím sociálního kontaktu, konkrétních požadavků a příkazů, odměn a trestů. Pozornost je věnována rozvíjení pozitivních vlastností, hodnot, postojů a zájmů. Cílem je pak návrat ke standardnímu výsledku optimální socializace.*⁷³

Česká republika má stanovený systém výchovných, trestních a ochranných opatření. Jejich cílem je prevence recidivy a ochrana společnosti za použití metod výchovy, terapie a zabezpečení rizikové mládeže. **Výchovnými opatřeními** jsou *dohled probačního úředníka, uložení výchovných povinností, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou. K trestním opatřením* řadíme *obecně prospěšné práce, peněžité opatření, zákaz činnosti, vyhoštění, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu a odnětí*

---

⁷¹ KOVÁČOVÁ, B. Agresor a jeho pôsobenie v triede – riešenie prostredníctvom metódy videotréningu komunikácie. In *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém*. Sborník příspěvků z konference. Praha: Prologue, 2009, s. 85.

⁷² KOVÁČOVÁ, B. Agresor a jeho pôsobenie v triede – riešenie prostredníctvom metódy videotréningu komunikácie. In *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém*. Sborník příspěvků z konference. Praha: Prologue, 2009, s. 84.

⁷³ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vydání. Praha: Portál, 1995, s. 118.

svobody nepodmíněně. Mezi **ochranná opatření** patří *ochranné léčení, zabezpečovací detence a ochranná výchova*.⁷⁴

V případě terciární prevence můžeme hovořit o poněkud relativní úspěšnosti. Řada jedinců totiž v současné době nemá ze sankcí strach a jakmile získají první zkušenosti v nápravných zařízeních, nemají represivní opatření často ani předpokládaný účinek.

4.2 Eliminace agresivity

Fischer a Škoda ve své publikaci uvádí následující možnosti eliminace agresivity, a to:

- **ovlivňování** veřejnosti, kdy míra tolerance k agresivním a násilným jevům je určována postoji společnosti. Značnou úlohu mohou sehrát média, dále také různé instituce. Na postoj veřejnosti mají vliv také ti, kteří jsou pokládáni a přijímáni širší veřejností jako autorita. Důležitý je v tomto případě vzor, který se snaží druzí napodobovat;
- **psychoterapie** bývá poměrně často využívanou metodou pro eliminaci agresivity, avšak nebývá tolik účinná. Je zaměřená na to, aby jedinec pochopil své chování a osvojil si způsoby, jak zvládat své agresivní impulzy. Jedinec se tak naučí chápat, kontrolovat, ovládat a tím i eliminovat svoji agresivitu. Musí vědět, že svoje násilí může použít pouze v takových případech, kdy není jiná možnost. V praxi se jedná o širokou škálu různých tréninkových a terapeutických aktivit. Bývá využíván tzv. sociální výcvik, individuální poradenství a intervence v krizových situacích. Metodou, která se jeví jako účinná, je trénink zvládnání vlastní agresivity, jejímž hlavním cílem je změna agresivních způsobů reagování a jednání do sociálně přijatelné formy;
- **farmakologická léčba** - medikamentózní terapie zaměřená na redukci pohotovosti k agresivním projevům se obvykle používá jako součást celkové psychiatrické léčby.⁷⁵ Může se jednat o součást léčby určité poruchy, čímž se zmírní i potíže s agresivitou. Souvisí také se sníženou schopností ovládat své impulzy a způsoby uspokojování potřeb.⁷⁶

---

⁷⁴ DAŘÍLEK, P. *Agrese a šikana u dětí a možnost jejich zvládnání*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 78.

⁷⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2006, s. 777.

⁷⁶ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 55.

- *socioterapie je využívána k resocializaci agresivního jedince, jehož agresivní chování není obecně přijatelné a brání mu v jeho zařazení do společnosti. Agresivní jedinec se musí naučit, jak se má v určitých situacích chovat, jakým způsobem má řešit svoje problémy, na koho se může obrátit. Socioterapie je také zaměřena na úpravu sociálního prostředí agresivního jedince, ve kterém žije.*⁷⁷

4.3 Náprava agresivity

Jak jsem již uvedl výše, cílem prevence je předcházet tomu, aby děti a mládež začali projevovat svoji agresivitu. Pokud se již tak stane, měla by nastoupit další fáze v podobě nápravy. Jedná se o velice náročný a dlouhý proces vyžadující značnou trpělivost ze stran dospělých. Neexistuje totiž žádné univerzální zaručené a jednoduché řešení, každý případ je individuální. Každé dítě je jiné, má svoji jedinečnou osobnost. Rovněž je nutné brát v úvahu i prostředí, ve kterém vyrůstá. V praxi se vyskytují případy, a jejich stále více, kdy rodiče, popřípadě učitelé na řešení problému s agresivitou nestačí. V takové situaci je nutné vyhledat odbornou pomoc psychologa.

Rodina

Rodina hraje v případě prevence a nápravy agresivity nezastupitelnou roli. Proto by v rodině měla panovat klidná atmosféra a její členové by měli být oceňováni. *Prvním předpokladem je, aby rodiče trávili s dítětem co nejvíce času, aby mu naslouchali, povídali si s ním, podpořili v zálibách a umožnili pozitivní rozvoj socializace.*⁷⁸

*Již od narození je zapotřebí dítě usměrňovat, udávat mu jasná a srozumitelná pravidla, které musí dítě dodržovat.*⁷⁹ V případě porušení těchto pravidel přichází náležitý trest. Cílem je vychovat člověka, který se bez problémů zařadí do fungování společnosti a bude umět vycházet s lidmi i přes nastalé konfliktní situace.

V rodině sehrává důležitou roli příklad rodičů, jelikož dítě se s nimi identifikuje a přejímá jejich postoje, což platí i o agresivním chování. Obecně platí, že by se rodiče měli chovat tak, jak očekávají, že se budou chovat jejich potomci. Pokud i přes snahu rodičů dítě není schopno ovládat svoje emoce, rozhodně není dobré v dítěti takovou

---

⁷⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2006, s. 554.

⁷⁸ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vydání. Žďár nad Sázavou: Nakladatelství Fakta v.o.s., 1999, s. 116.

⁷⁹ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 58.

energii potlačovat, naopak by měla být přenášena do jiných oblastí, například do sportovních aktivit. V takovém případě se jedná především o to, aby se dítě naučilo ovládat svoji agresivitu.

*„Láska a ocenění ze strany rodičů je velmi důležitá. Rodiče musí dávat dítěti najevo, že jim na něm záleží, že si jej váží a dokáže ho pochválit. Rozhodující je také pozitivní vnímání dítěte a neupozorňování rodičů na jeho nevhodné výpadky v chování.“*⁸⁰

Podpora učitele a školy

*Učitelé jsou hned vedle rodičů dalším důležitým faktorem v boji proti agresivitě. Správný kantor slouží jako důvěrník. Roli zde hraje i jedinečná osobnost učitele. Pedagog by měl totiž představovat autoritu.*⁸¹ Pokud již žák či student začnou svoji agresi projevovat, neměli by pedagogové takovou skutečnost přehlížet.

V celé situaci hraje důležitou roli skutečnost, zda a jakou podporu může pedagog očekávat od rodičů. Bohužel se můžeme často setkat s tím, že rodiče se staví proti učiteli a naopak se zastávají svého agresivního dítěte. Pokud je spolupráce rodičů a pedagogů vzorná, takový postoj přejímá i potomek. Za velmi důležité považují třídní či individuální konzultační rozhovory. *Škola často zve rodiče až v případě, kdy už problém nastal, což není efektivní. Mnohem účinnější je provádění pravidelných schůzek, kdy se může pedagog věnovat rodičům individuálně. K rozhovoru je také dobré přizvat i dalšího pedagoga, který daný problém vidí ze svého pohledu. Nezbytnou součástí by měl být i psycholog.*⁸²

Pokud učitel žáka slovně napomíná, neměl by tak činit před třídou, nýbrž individuálně. Takový žák by totiž vzniklé situace mohl využít ve svůj prospěch a posílit tak svoji popularitu ve třídě, což by v praxi vedlo k podpoře agresivního chování.

Základní metodou při nápravě ze strany učitele je domluva. *Dalšími možnostmi reagování pedagoga na nevhodné chování je udělení poznámky, udělení důtky či snížení známky z chování. V krajních případech se navrhuje vyloučení studenta ze školy.*⁸³

---

⁸⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2006, s. 560.

⁸¹ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009, s. 78.

⁸² ERKERT, A. *Hry pro usměrňování agresivity: 100 námětů pro činnosti s dětmi ve věku od 3 do 8 let*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004, s. 34.

⁸³ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2006, s. 562.

Spolupráce s odborníky

Pokud zklame prevence, je nutné, aby nastoupila náprava. Někdy si vystačí rodiče sami, popřípadě ve spolupráci s pedagogy, v závažnějších případech je nutná spolupráce se specializovanými odborníky.

Funkce **výchovného poradce** je zřizována na každé základní i střední škole. Jedná se o kvalifikovaného pedagoga se zkušenostmi. Podporuje žáky, studenty, rodiče i pedagogy při řešení problémů s výukou a chováním.

Školní psycholog má na starosti většinou více škol. Snaží se zachytit počáteční rozvoj sociálně patologického chování a řeší již vzniklé problémy ve školách. *Je nutné, aby školní psycholog dobře znal školní prostředí, neboť jedině tak může podat efektivní pomoc. Obrací se na něj nejen problémoví jedinci, ale také školní třídy, učitelé a rodiče.*⁸⁴

Školní metodik prevence vytváří minimální preventivní program, realizuje a koordinuje aktivity zaměřené na prevenci záškoláctví, závislostí, agresivity a dalších sociálně patologických jevů. *Dále monitoruje sociálně patologické jevy či jejich rizika, přičemž poskytuje přímou pomoc studentům a jejich rodičům s rizikem či projevy sociálně patologických jevů, koordinuje spolupráci školy s Policií České republiky, kurátory, krizovými centry a dalšími odborníky.*⁸⁵

Pedagogicko-psychologické poradny jsou složeny z psychologů, speciálních pedagogů a sociálních pracovníků. *Poradny jsou zaměřeny především diagnosticky, tedy identifikují různé poruchy a navrhnou další postup. Jejich stanovisko je zásadní při zařazování dětí do škol se speciálním výukovým programem.*⁸⁶

Poslední zmiňovanou institucí jsou **střediska výchovné péče**. Zaměřují se na všestrannou výchovnou péči pro děti a mládež s poruchami chování, u kterých nenastal důvod k nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy, přičemž poskytují svoji pomoc také rodičům a škole. *Střediska jsou zakládána z preventivních důvodů, aby se zamezilo umístění jedince do ústavní výchovy. Klient se střediskem spolupracuje zcela dobrovolně. Pracovníci s chráněnci pracují formou individuální, skupinové či rodinné terapie.*⁸⁷

---

⁸⁴ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 67.

⁸⁵ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009, s. 92.

⁸⁶ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 69.

⁸⁷ DAŘÍLEK, P. *Agrese a šikana u dětí a možnost jejich zvládnutí*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 33.

Využití volného času a sport

Hovoříme-li o volném čase, jedná se o značně specifickou a nepostradatelnou součást každodenního života. V jeho rámci mělo dojít k odpočinku, k regeneraci fyzických a psychických sil, ke společenským setkáním, k naplňování zájmů, potřeb, hodnot a k seberealizaci v různých aktivitách.

Dítě či mladistvý většinu svého produktivního času tráví ve škole, případně plněním povinností. Přesto však zůstává spousta času pro volnou zábavu, přičemž dítě by si nemělo volit náplň tohoto času, jelikož často se přikloní k aktivitám spojeným s nežádoucím chováním a agresivitou. *Právě z tohoto důvodu je přínosné dítěti naplánovat volný čas, který bude podporovat jeho osobnost a rozvíjet jeho individualitu. Z jednotlivých programů se stane kompletní rozvrh, jenž bude napomáhat chápat a dodržovat určitá pravidla.*⁸⁸

Do volby způsobu trávení volného času by měli být zapojeni jak rodiče, tak i samotné dítě. Mělo by se jednat o aktivity, které jsou adekvátní ke schopnostem a věku dítěte. Je ovšem nutné mít na paměti, že ve volném čase dítěte by měla zbýt chvíle i na kamarády a sama sebe. Takto strávený čas dobře poslouží jako motivace, kdy si dítě uvědomí, že dokud nesplní všechny svoje povinnosti, nemůže se věnovat své oblíbené činnosti.

*„V rámci volnočasových aktivit může dítě či mladistvý praktikovat jakýkoliv sport. Ten totiž může představovat jednu z variant pro řešení či usměrňování agresivity.“*⁸⁹ Moderní doba umožňuje rodičům, dětem a mladistvým volit z různé škály sportovních aktivit. V případě společných sportovních aktivit se děti a mladiství učí navazovat vztahy s ostatními. Opomíjeny by neměly být ani individuální činnosti, při kterých dítě vybijí svoji energii a tím se u něj minimalizují agresivní výpadky.

Hry pro zvládnutí agresivity

Hra je pro všechny děti typická činnost, kterou tráví volný čas a pomocí které se projevují. Díky hře může rodič či pedagog dětem i pomoci, jelikož některé činnosti mohou mírnit vnitřní agresi a neklid. Zde mám na mysli hry, které se dělí do několika skupin. *Cílem všech her s tímto zaměřením je především prožít vlastní agresi, zkoumat její hloubku*

---

⁸⁸ HÁJEK, B. HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času. Současné trendy.* Praha: Portál, 2008, s. 45.

⁸⁹ ANTIER, E. *Agresivita dětí.* 1. vydání. Praha: Portál, 2004, s. 76.

a intenzitu a všimát si agrese a energie druhých. Aktivity mohou být rozděleny do několika kategorií, zde nabízím výčet některých z nich:

- **boje a souboje** jsou hry, v nichž dochází k přímému fyzickému nebo imaginárnímu kontaktu s protihráčem. Příkladem je bitva s papírovými koulemi;
- **imaginace** - jedná se o psychickou relaxaci, uvolnění a soustředění;
- **pohybové a rytmické aktivity** - sem se řadí všechny druhy honiček a rytmických tanců. Cílem je vyjádřit pomocí zvuků a křiku svůj vztek a agresi, nebo naopak radost a nadšení;
- **dramatické aktivity**;
- **výtvarné aktivity**, kdy námětem jsou různé druhy bojů, zbraní, divoké zvěře, pohádkových příšer;
- **stolní, karetní a počítačové hry.**⁹⁰

Na konci každé hry by mělo dojít ke zpětnému uvědomění si prožitků a dojmů. Pouze na takovém základě je možné s agresi pracovat a regulovat ji.

*Šimanovský člení hry do několik kategorií. Jsou to například hry pro rozehtání a zaktivizování, které vedou k odreagování, ke zklidnění a děti se tak pomocí nich mohou lépe soustředit. Další kategorií tvoří hry taktilní, které jsou založeny na přátelském a společensky přijatelném doteku. Jejich podstata spočívá v tom, že odstraňují ostych a úzkost, které jsou spojené s dotekem a strachem z intimity. Rovněž se můžeme setkat s hrami na soustředění a zklidnění, které rozvíjejí přirozenou vnitřní kázeň. Jde o zapojení pozornosti, uvažování, vybavení si znalostí a vědomostí a využití slovní zásoby. Další kategorií tvoří hry poznávací a edukativní, které napomáhají k poznání sebe samého, jiných lidí a mezilidských vztahů, a hry autentické, při nichž jsou hráči sami sebou. Prezентují své schopnosti, vlastnosti a vědomosti jak v individuálním tak i v interaktivním projevu. Opomenout nelze ani hry modelové, při kterých děti záměrně a vědomě vstupují do modelových situací a rolí, a v neposlední řadě také hry pro zdravé sebeprosazování, které vedou k rozvoji osobnosti a k posilování sebeúcty.*⁹¹

---

⁹⁰ ŠIMANOVSKÝ, Z. Hra pro zvládnání agresivity a neklidu. Praha: Portál, 2002, s. 32.

⁹¹ ŠIMANOVSKÝ, Z. Hra pro zvládnání agresivity a neklidu. Praha: Portál, 2002, s. 56.

Postoj společnosti

Na závěr této podkapitoly zde zmíním postoj společnosti k problematice agresivity, který významně ovlivňuje míru tolerance k agresii. Jak jsem již několikrát výše uvedl, významnou roli sehrávají média, kde je prezentováno násilí. *Hrozí tu riziko, že společnost si na agresivitu a násilí zvykne, čímž se stane obecně uznávanou normou ve společnosti.*⁹²

Proto se domnívám, že je nutné změnit přístup k agresivnímu chování a věnovat se především prevenci. *Ke změně musí přispívat především média, která by si měla počínat opatrně při prezentaci násilí a agresivity a vést tak společnost ke změně postojů k tomuto problému.*⁹³

Pokud budeme obecně hovořit o společnosti, ta na jedné straně kritizuje zvyšující se agresivitu u dětí a mládeže, ale na druhé straně není příliš aktivní, pokud jde například o zřizování atraktivních dětských hřišť a podporu zájmové volnočasové činnosti. Děti či mladiství pak nebaví trávit čas venku, a proto jsou raději doma a vyžadují nejnovější technické vymoženosti, jako náhražku za vlastní realizaci.

---

⁹² ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vydání. Žďár nad Sázavou: Nakladatelství Fakta v.o.s., 1999, s. 104.

⁹³ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vydání. Žďár nad Sázavou: Nakladatelství Fakta v.o.s., 1999, s. 104.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUM VYBRANÝCH SPOLEČENSKÝCH A SOCIÁLNÍCH ASPEKTŮ ZVYŠUJÍCÍ SE AGRESIVITY DĚTÍ A MLÁDEŽE

Téma agrese nejen u mládeže je v současné době poměrně aktuální, o čemž svědčí i skutečnost, že se mu věnují ve větší míře odborné studie. I když si současná společnost klade za cíl vychovávat kultivované jedince, v mnoha případech je opak pravdou. Agresivního chování stále přibývá. Dětské hry vykazují čím dál vyšší míru agresivních prvků a násilí. Hněv a nadávky se staly téměř každodenní součástí chování žáků základních škol. Ovšem nyní se mi jeví poměrně alarmující skutečnost, že naše společnost si pomalu začíná na agresi zvykat a ta se tak stává běžnou součástí naší postmoderní doby.

5.1 Cíl výzkumu a hypotézy

Výzkumné šetření v této diplomové práci se zaměřuje na agresivitu mládeže. Jako oblast výzkumného šetření jsem si vybral Jihomoravský kraj, konkrétně města Vyškov a Brno.

Cílem výzkumného šetření je alespoň orientačně zjistit, jaká je současná situace u vybraného vzorku mládeže v oblasti agresivního chování. Při zpracování empirické části diplomové práce tak bude užito kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření, prostřednictvím kterého budou verifikovány nebo falsifikovány následující **hypotézy**:

Hypotéza č. 1:

Žáci druhého stupně základní školy v malém městě se setkávají s agresivitou vrstevníků méně, než žáci druhého stupně základní školy ve velkém městě.

Hypotéza č. 2:

Žáci druhého stupně základní školy v malém městě se setkávají s agresivitou vrstevníků v pozdějším věku, než žáci druhého stupně základní školy ve velkém městě.

Hypotéza č. 3:

Více agresivních žáků druhého stupně základní školy než neagresivních žáků druhého stupně základní školy pochází z jiné než funkční rodiny.

K tomuto výzkumu bude vytvořen příslušný dotazník. Aby se upřesnily hodnověrnost odpovědí mládeže na otázky z dotazníku, bude proveden kvalitativní výzkum formou rozhovoru se školním psychologem působícím na základní škole.

5.2 Realizace výzkumného šetření

V souladu se stanoveným cílem výzkumného šetření jsem si zvolil jako základní metodu dotazník. Jedná se o nestandardizovaný dotazník, který jsem si sestavil. Důvodem volby této metody byla skutečnost, že se jedná o časově méně náročnou metodu ke sběru dat, prostřednictvím které, je možné získat adekvátní počet respondentů.

Stanovil jsem si limit 200 respondentů s předpokladem, že se mi vrátí alespoň polovina dotazníků. Pro potřeby zkoumání jsem si vytvořil variantu dotazníku, který byl upraven tak, aby směřoval ke zjištění stanovených cílů a k potvrzení či vyvrácení pracovních hypotéz. V dotazníku byly použity otevřené, polouzavřené a uzavřené typy otázek včetně otázek přímých a nepřímých (viz příloha č. 1).

Každému respondentovi jsem distribuoval dotazník. Bohužel ne všichni byli ochotni jej vyplnit. Z původních 200 dotazníků se mi zpět vrátilo 112. Návratnost z celkového počtu 200 dotazníků byla 56%.

Použité metody

Pro výzkumné šetření byla použita metoda dotazníku. Dotazník je hojně používanou metodou v pedagogickém výzkumu a spočívá v pokládání otázek a zaznamenávání odpovědí písemnou formou. Otázky mohou být otevřené, uzavřené nebo polouzavřené. Jde o kvantitativní metodu výzkumu, kterou rozumíme poznávání významů sociálních jevů prostřednictvím hromadných dat, ze základů položených empirickému sociologickému výzkumu.

Oblíbenost dotazníkového šetření spočívá v jeho poměrně jednoduché proveditelnosti a velkém záběru, kdy je možné dotazník předložit širokému spektru respondentů. Jeho nevýhodou může být jeho zjednodušenost, jelikož nejsou zkoumány věci do hloubky a navíc respondenti nemusí odpovídat vždy pravdivě.

5.3 Charakteristika zkoumaných osob a způsob jejich výběru

Kvantitativní výzkum formou dotazníkové šetření doplněný o kvalitativní výzkum formou rozhovoru bude proveden na základní škole v malém městě a na základní škole ve velkém městě, přičemž dotazovaní žáci budou z druhého stupně. Počet respondentů z druhého stupně základní školy v malém městě bude 100 a počet respondentů z druhého stupně základní školy ve velkém městě bude také 100. Celkem se tedy bude jednat o velikost zkoumaného souboru 200 respondentů. Kritériem výběru respondentů je snaha

o diferenciaci rozdílných společenských a sociálních aspektů zvyšujících agresivitu mládeže, které determinuje prostředí malého nebo velkého města.

Zkoumanou jednotkou budou žáci druhého stupně základní školy v malém městě, kterým bude pro účely tohoto výzkumu město Vyškov s počtem obyvatel kolem 21.000, a žáci základní školy ve velkém městě, kterým bude pro účely tohoto výzkumu město Brno s počtem obyvatel kolem 384.000.

Ve Vyškově byla zvolena ZŠ Tyršova. Jedná se o základní školu s rozšířenou výukou jazyků, která rovněž nabízí řadu zájmových kroužků. Vyučuje se zde podle školního vzdělávacího programu „SVĚT“ – schopnost vědět a tvořit.

V Brně byla vybrána ZŠ Pastviny. Její součástí je rovněž mateřská škola. I tato základní škola nabízí řadu zájmových kroužků, ovšem nespecializuje se na žádnou rozšířenou výuku. Na prvním stupni nabízí 3 třídy, kde se aplikuje Montessori pedagogika.

Tabulka č. 1: Navštěvování konkrétní základní školy

Základní škola	Počet žáků
ZŠ Tyršova Vyškov	48 (42%)
ZŠ Pastviny Brno	64 (58%)

Tabulka č. 1 prezentuje otázku č. 1 dotazníku, a sice kterou základní školu konkrétní žák navštěvuje. Jak jsem již uvedl výše, dotazník vyplnilo celkem 112 respondentů z celkových 200 respondentů, což tedy představuje 56% respondentů. Více dotazníků bylo odevzdáno na ZŠ Pastviny Brno, celkem 64 (tedy 58%), zatímco na ZŠ Tyršova se jednalo o 48 dotazníků (tedy 42%).

Tabulka č. 2: Pohlaví žáků

Pohlaví	ZŠ Tyršova Vyškov	ZŠ Pastviny Brno	Celkem
chlapec	19 (40%)	28 (44%)	47 (42%)
dívka	29 (60%)	36 (56%)	65 (58%)

Tabulka č. 2 prezentuje otázku č. 2 dotazníku, která zjišťovala, jakého pohlaví jsou jednotliví žáci základních škol. Shodně na obou školách odpovědělo více dívek. Výzkumný vzorek tak bude v průměru představován z 58% dívkami a ze 42% chlapci.

Tabulka č. 3: Věk žáků

Věk	ZŠ Tyršova Vyškov	ZŠ Pastviny Brno	Celkem
12 let	2 (5%)	4 (6%)	6 (5%)
13 let	5 (9%)	10 (16%)	15 (13%)
14 let	12 (25%)	19 (30%)	31 (28%)
15 let	29 (61%)	31 (48%)	60 (54%)

Tabulka č. 3 prezentuje otázku č. 3 dotazníku, která měla za úkol zjistit, v jakém věku jsou respondenti. Věkové rozmezí se pohybovalo od 12 do 15 let s tím, že nejméně byla zastoupena nejmladší věková kategorie 12 let, pouhých 5%, zatímco nejvíce byla zastoupena věková kategorie nejstarší, tedy 15 let, celkem 54%. Podíl třinácti a čtrnácti letých představoval 41%, konkrétně 13% třináctiletých respondentů a 28% čtrnáctiletých respondentů.

5.4 Výsledky výzkumu a jejich interpretace

Na začátku výzkumu stojí úkol stanovit tzv. výzkumný problém, který by měl být formulován konkrétně a jednoznačně. Měla by být dána jasná kritéria výzkumu. Jádro klasického výzkumu tvoří hypotézy, což jsou tvrzení, která vyjadřují vztah mezi dvěma proměnnými a musí být možné je empiricky ověřit, vychází z výzkumného problému. Pokud se nepodaří výzkumnou hypotézu vyvrátit, je nutné ji přijmout, ne ji však považovat jednou provždy za dokázanou. O přijatelnosti hypotézy lze u kvantitativně orientovaných výzkumů rozhodovat pouze na základě sběru dat, jejich zpracováním a vyhodnocováním.

Tabulka č. 4: Školní výsledky

Školní výsledky	ZŠ Tyršova Vyškov	ZŠ Pastviny Brno	Celkem
1= výborné	19 (40%)	28 (44%)	47 (42%)
2 = chvalitebné	24 (50%)	30 (47%)	54 (48%)
3 = dobré	5 (10%)	6 (9%)	11 (10%)
4 = uspokojivé	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
5 = neuspokojivé	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)

Tabulka č. 4 prezentuje otázku č. 4 dotazníku, která směřovala k tomu, jaké mají jednotliví žáci školní výsledky. Respondenti je měli ohodnotit známkami stejně jako ve škole, tedy 1 = výborné, 2 = chvalitebné, 3 = dobré, 4 = uspokojivé a 5 = neuspokojivé. Téměř polovina žáků označila svoje školní výsledky za chvalitebné (48%), v těsném závěsu potom skončila odpověď výborné školní výsledky (42%). Za dobré označilo svoje školní

výsledky v průměru pouhých 10% respondentů. Zajímavé jistě je, že nikdo z respondentů neoznačil horší kvalifikaci než 3.

Je žádoucí, aby žáci hodnotili své studijní výsledky pozitivně. Svě zdařilé výkony totiž považují za pozitivní zpětnou vazbu, na které lze stavět další úspěšné kroky. Obecně platí, že děti s nevhodným chováním, mívají nežádoucí školní výsledky, což dále prohlubuje jejich averzi vůči škole a vůbec celému školnímu prostředí.

Tabulka č. 5: Rodinné poměry žáků

Rodinné poměry	ZŠ Tyršova Vyškov	ZŠ Pastviny Brno	Celkem
funkční rodina	42 (88%)	56 (88%)	98 (88%)
problémová rodina	5 (10%)	5 (7%)	10 (8%)
disfunkční rodina	1 (2%)	3 (5%)	4 (4%)
afunkční rodina	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)

Tabulka č. 5 prezentuje otázku č. 5 dotazníku, která se zaměřovala na rodinné poměry žáků. Jejím cílem bylo zjistit, zdali žáci pocházejí z rodiny funkční či naopak problémové, nebo dokonce z disfunkčních a afunkčních rodin. Na obou školách shodně odpovědělo 88% respondentů, že se domnívají, že jejich rodina je funkční. 8% respondentů označilo svoji rodinu za problémovou, přičemž více to bylo na základní škole ve Vyškově, konkrétně 10% respondentů. Opačná situace nastala v případě označení disfunkční rodiny, zde větší procento pocházelo ze základní školy v Brně, přesně 5%.

Je zřejmé, že většina dětí je vychovávána ve funkční rodině. Tato skutečnost je příznivá, jelikož pochází-li dítě z funkční rodiny, přebírá jejich pozitivní hodnoty a návyky. Děti s výchovnými problémy totiž často pochází z problémových rodin.

V případě odpovědi na tuto otázku jsem záměrně nedal možnost neúplná rodina, jelikož se domnívám, že ne všechny neúplné rodiny jsou automaticky problémové či dokonce disfunkční. Navíc v současné době, kdy dochází k rozvodům téměř poloviny manželství, by byla řada dětí zbytečně „zaškatulkována“ a tím i znevýhodněna.

Tabulka č. 6: Povědomí o tom, co je agrese

Víš, co je agrese?	ZŠ Tyršova Vyškov	ZŠ Pastviny Brno	Celkem
ano	46 (96%)	60 (94%)	106 (95%)
ne	2 (4%)	4 (6%)	6 (5%)

Tabulka č. 6 prezentuje otázku č. 6 dotazníku, která zjišťovala, zdali žáci vědí, co je to agrese. Podle očekávání většina žáků na druhém stupni ví, co je to agrese, konkrétně 95%. Pouhých 5% odpovědělo na tuto otázku záporně.

Tabulka č. 7: Setkání s agresí ve škole

Víš, co je agrese?	ZŠ Tyršova Vyškov	ZŠ Pastviny Brno	Celkem
ano	20 (42%)	26 (41%)	46 (41%)
ne	28 (58%)	38 (59%)	66 (59%)

Tabulka č. 7 prezentuje odpověď na otázku č. 7 dotazníku, která měla za úkol zjistit, zdali se respondenti již někdy setkali s agresí ve škole. Odpovědi na tuto otázku mne poněkud překvapily, jelikož poměrně vysoké procento respondentů uvedlo, že se již ve škole s agresí setkalo, konkrétně se jednalo o 41% žáků. Oproti tomu 59% respondentů uvedlo, že se s tímto problémem ve škole ještě neseťkali.

Z odpovědi na tuto otázku je tedy patrné, že téměř každé druhé dítě na druhém stupni základní školy se s agresí ve škole již setkalo, což je podle mého názoru značně alarmující zjištění. Roli zde nehrála skutečnost, kde žáci základní školu navštěvují.

Tabulka č. 8: Věk setkání s agresí ve škole

Věk setkání s agresí	ZŠ Tyršova Vyškov	ZŠ Pastviny Brno	Celkem
méně než 12 let	1 (5%)	2 (8%)	3 (7%)
12 let	1 (5%)	11 (42%)	12 (26%)
13 let	4 (20%)	7 (27%)	11 (24%)
14 let	6 (30%)	2 (8%)	8 (17%)
15 let	8 (40%)	4 (15%)	12 (26%)

Tabulka č. 8 prezentuje odpověď na otázku č. 8 dotazníku směřující k tomu, kolik let bylo žákovi, když se setkal s agresí, zdali méně než 12 let, tedy na prvním stupni základní školy, či v rozmezí 12 až 15 let, tedy až na druhém stupni základní školy. Z odpovědi respondentů jednoznačně vyplynulo, že tito se setkali až na výjimky (7%) s agresí až na druhém stupni základní školy, konkrétně se jednalo o 93% žáků. Určitou zajímavostí je, že nejvíce se s agresí žáci setkali ve 12 letech stejně jako potom v 15 letech. Zjednodušeně můžeme říci, že agrese se nejvíce vyskytovala při příchodu na druhý stupeň základní školy, stejně jako potom v samotném závěru docházky na základní školu.

Na tuto otázku odpovídali pouze ti respondenti, kteří u otázky č. 7 zatrhlí odpověď ano (setkali se někdy ve škole s agresí).

Tabulka č. 9: Oběť agrese

Oběť agrese	ZŠ Tyršova Vyškov	ZŠ Pastviny Brno	Celkem
já	3 (15%)	4 (15%)	7 (15%)
spolužák	17 (85%)	22 (85%)	39 (85%)

Tabulka č. 9 prezentuje odpovědi na otázku č. 9 dotazníku, která měla za cíl zjistit, kdo byl v případě agrese obětí, buď samotný respondent, nebo jiný spolužák. Na obou školách žáci shodně odpověděli, že v 15% případech se stali obětí agrese oni sami, zatímco ve zbylých případech se jednalo o jiného spolužáka či spolužačku.

Na tuto otázku odpovídali pouze ti respondenti, kteří u otázky č. 7 zatrhlí odpověď ano (setkali se někdy ve škole s agresí).

Tabulka č. 10: Agresor

Agresor	ZŠ Tyršova Vyškov	ZŠ Pastviny Brno	Celkem
spolužák	15 (75%)	18 (69%)	33 (72%)
spolužačka	5 (25%)	8 (31%)	13 (28%)

Tabulka č. 10 prezentuje otázku č. 10 dotazníku, která směřovala k osobě agresora, konkrétně jestli jím byl spolužák či spolužačka. V tomto případě dle očekávání jako agresori převážili chlapci, a to v průměru v 72% případech, zatímco dívky jako agresori se objevil ve 28% případech.

Na tuto otázku odpovídali pouze ti respondenti, kteří u otázky č. 7 zatrhlí odpověď ano (setkali se někdy ve škole s agresí).

Tabulka č. 11: Dopouštění se agrese

Dopouštění agrese	ZŠ Tyršova Vyškov	ZŠ Pastviny Brno	Celkem
ano	2 (4%)	1 (2%)	3 (3%)
ne	46 (96%)	63 (98%)	109 (97%)

Tabulka č. 11 prezentuje otázku č. 11 dotazníku, která se zabývala tím, zdali se samotný respondent dopouští agrese či nikoliv. Zde jsem očekával, že převáží kladné odpovědi respondentů, nicméně mě překvapilo, že za agresory se označilo tak málo žáků, konkrétně pouhá 3%.

Tabulka č. 12: Na koho se obrátit v případě oběti či svědectví agrese

Věk	ZŠ Tyršova Vyškov	ZŠ Pastviny Brno	Celkem
vím	41 (85%)	57 (89%)	98 (87%)
nevím	7 (15%)	7 (11%)	14 (13%)

Tabulka č. 12 prezentuje otázku č. 12 dotazníku, která měla za úkol zjistit, zda žáci vědí, na koho se mají obrátit v případě, že se stanou obětí agrese či svědky páchaní agrese. V tomto případě byly odpovědi jednoznačné. Odpověď „nevím“ označilo pouhých 13% respondentů, zato 87% žáků by si vědělo rady, co dělat v situaci, kdyby jim někdo ubližoval nebo kdyby se stali svědky takového chování. Nejčastějšími specifikovanými odpověďmi byly „nahlásit to učiteli či rodičům“, objevily se i případy „řít to sourozenci, popřípadě kamarádovi/kamarádce“. Ovšem vyskytli se i takoví žáci, kteří odpověděli, že „by si ho nevšimli“ nebo „by se bránili sami“.

Tabulka č. 13: Zvládání agrese

Zvládání agrese	ZŠ Tyršova Vyškov	ZŠ Pastviny Brno	Celkem
vybití zlosti	20 (42%)	33 (51%)	53 (47%)
uklidnění se	28 (58%)	31 (48%)	59 (52%)
nevím	0 (0%)	1 (1%)	1 (1%)

Tabulka č. 13 prezentuje otázku č. 13 dotazníku, která se zabývala tím, jaký je podle respondentů nejlepší způsob zvládání agrese. Za pozitivní zde hodnotím skutečnost, že až na jednu výjimku si žáci vědí rady, jak agresi co nejlépe zvládnout, přičemž možnosti vybití zlosti a uklidnění se jsou mezi odpověďmi zastoupeny prakticky ve stejném počtu.

Tabulka č. 14: Trávení volného času žáků

Trávení volného času	ZŠ Tyršova Vyškov	ZŠ Pastviny Brno	Celkem
sportovní aktivity	28	35	63 (56%)
venku s kamarády	22	23	45 (40%)
hry na počítači	6	7	13 (12%)
počítač/internet	10	14	24 (21%)
četba/hudba	10	10	20 (18%)
sledování televize	12	17	29 (26%)
péče o domácí zvíře	16	18	34 (30%)
kroužky	24	29	53 (47%)
jinak	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)

Tabulka č. 14 prezentuje otázku č. 14 dotazníku, která měla za úkol zjistit, jak žáci tráví svůj volný čas, přičemž měli na výběr z 9 možností a navíc mohli zvolit více než jednu možnost. Žáci v průměru zaškrtnuli dvě až tři odpovědi, přičemž odpověď, že tráví volný čas jinak, nezvolil ani jeden respondent.

Z odpovědí respondentů lze usuzovat, že dnešní děti nemají jednoznačně orientované koníčky. Stejně tak nemůžeme tvrdit, že dávají přednost pasivním koníčkům, jako je sledování televize nebo trávení času na počítači, ať již hraním her či surfování na internetu. Z odpovědí spíše vyplývá, že žáci jsou vedeni k aktivnímu trávení volného času. Pro mě bylo poněkud překvapující, kolik žáků označilo odpověď péče o domácí zvíře, což znamená, že se rodiče snaží, aby si dítě vytvořilo vazbu k živému tvorovi a také za něj neslo svůj díl odpovědnosti.

Tabulka č. 15: Sledování agresivních filmů v televizi

Sledování agresivních filmů	ZŠ Tyršova Vyškov	ZŠ Pastviny Brno	Celkem
téměř nikdy	16 (33%)	28 (44%)	44 (39%)
jednou za čas	30 (63%)	34 (53%)	64 (57%)
téměř denně	2 (4%)	2 (3%)	4 (4%)

Tabulka č. 15 prezentuje otázku č. 15 dotazníku, která se zabývala skutečností, zdali respondenti sledují v televizi násilné filmy a jak často. Více jak polovina respondentů na tuto otázku odpověděla, že alespoň jednou za čas se na nějaký agresivní film v televizi podívá. 4% žáků tak činí pravidelně a 39% téměř nikdy.

Tabulka č. 16: Hraní násilných her na počítači

Hraní násilných her	ZŠ Tyršova Vyškov	ZŠ Pastviny Brno	Celkem
téměř nikdy	26 (54%)	36 (57%)	62 (55%)
jednou za čas	18 (38%)	22 (34%)	40 (36%)
téměř denně	4 (8%)	6 (9%)	10 (9%)

Tabulka č. 16 prezentuje otázku č. 16 dotazníku, která měla za cíl zjistit, zdali respondenti hrají na počítači násilné hry a jak často. V případě této otázky byla situace poněkud jiná než u předcházející. Ke každodennímu hraní násilných počítačových her se zde přiznalo 9% žáků. Jednou za čas tak učiní zhruba třetina respondentů, konkrétně 36% žáků, a téměř nikdy se této činnosti nevěnuje více jak polovina respondentů, tedy 55% žáků.

5.5 Diskuse

Jistě se všichni shodneme na skutečnosti, že se agresivita žáků zvyšuje. Tato situace by měla být impulzem ke zjišťování, co vše vede k jejímu zvyšování. Měli bychom co nejdříve zakročit a snažit se vzniklou situaci řešit a ne na ni pouze poukazovat. Za zvyšující se agresivitou stojí mnoho faktorů, příkladem mohou být stále častější poruchy chování, nevhodný způsob trávení volného času, nedostatek pohybu, nízký zájem rodičů o děti, ale také přelidněnost, hluk, všudypřítomný stres a masmédia. Děti jsou totiž odrazem celé společnosti, ve které žijí. Jinými slovy změna musí nastat primárně v samotné společnosti, pak bude teprve možné zmírnit i ostatní vlivy.

Stále platí skutečnost, že chlapci celkově inklinují k agresivnímu chování spíše než dívky. Domnívám se, že to není až tak způsobeno biologií, jako spíše výchovou a společností. Chlapci jsou totiž již od mala podporováni ve sportu a soutěživosti. Zvyšující se agresivitu chlapců může mít za následek také nedostatečná péče rodičů a čím dál větší rivalita mezi dětmi, která mnohdy postrádá hranice a pravidla. Za pozornost jistě stojí i otázka, zdali se zvyšuje agresivita i u dívek. Lze předpokládat, že agresivita dívek zřejmě roste a v budoucnu dále poroste díky stírání rozdílů mezi pohlavími. Obecně platí, že genderové stereotypy ustupují a dívky se začínají běžně věnovat stejným aktivitám jako chlapci. I média prezentují dívky v jiném světle, než tomu bylo dříve. Například v televizi můžeme vidět mnohem více dívčích akčních hrdinek. Poměrně často se objevuje názor, že dívky jsou dnes mnohem vzdorovitější než chlapci. Rovněž jsou také útočné, ovšem agrese se u nich vyznačuje spíše nefyzickou formou, která má však větší razanci i nápaditost. Svoji agresi dívky projevují spíše verbálně, a to hádkami, pomluvami a intrikami.

Stejně jako řada odborníků zastávám názor, že výchova má nejdůležitější pozici ve vývoji agresivity. Pomyslné první místo výchovy je pochopitelné, jelikož zásadní vliv na děti mají jejich rodiče, kteří do značné míry formují, směřují a cíleně spoluutváří jedince. Právě výchova především určuje, jací budeme. I když určitá míra agrese je hlavně vrozená, zda se bude rozvíjet či nikoliv, záleží primárně na výchově. Rodiče by měli dítěti nastavit jasné hranice. Pokud se tak nestane, bude dítě zmatené a může jednat agresivně. To stejně platí, pokud nebudou rodiče uspokojovat základní potřeby dítěte. To pak může být frustrované a opět se začne projevovat agresivně. Otázkou ovšem je, zda dnešní rodiče mají dostatečný prostor pro výchovu svých dětí. Primární poslání rodiny často ustupuje do pozadí a děti jsou opomíjeny na úkor kariérního růstu.

Nesmíme však zlehčovat a potlačovat i další významné vlivy, jako je trávení volného času a sociální a kulturní prostředí. Jak se dítě realizuje ve volném čase, má na vznik agrese velký vliv. Pokud dítě tráví čas pasivně u televize či u počítače, nahromaděná energie se musí někde ventilovat a jestliže dítě neví, jak to učinit pozitivně, najde si negativní náhradní možnost uvolnění. Proto je nutné snažit se děti a mládež učít smysluplně a kvalitně trávit volný čas, podporovat je v zálibách a dát jim možnost vlastní seberealizace.

Prostředí celkově silně působí na jedince a zvláště na děti. Pokud dítě žije v prostředí, pro které je typické řešit konflikty agresivně a hrubě, je téměř jisté, že dítě tyto vzorce chování převezme.

Odborníci i pedagogové se shodují na tom, že v posledních 20 letech došlo k nárůstu agresivity u dětí. Děti ztrácejí respekt z autorit a navíc nemají strach z trestů, jelikož pedagogové nedisponují v tomto směru účinnými prostředky. Ovšem na druhé straně stojí názor některých pedagogů, že agresivita na školách výrazně nestoupá, je pořád víceméně na stejné úrovni, jen se vše začalo více řešit a medializovat. Ani tento názor nelze úplně vyloučit, je totiž pravdou, že agresivita a šikana byla vždy, a že nyní se vše medializuje a společnost tudíž tento problém vnímá jako něco zcela nového, co se dříve nevyskytovalo. Připustíme-li názor, že se agresivita u žáků plošně nezvýšila, přibývá ovšem takových případů, kdy agresivita překračuje hranici únosnosti. Samotná agresivita prošla proměnou. Její projevy se přiosťřily, jsou brutálnější, nápaditější a nebezpečnější, takže je jisté dobře, že se na tento problém upozorňuje, i když podle mého názoru trochu se zpožděním.

5.6 Závěry výzkumu

Cílem výzkumného šetření bylo alespoň orientačně zjistit, jaká je současná situace u vybraného vzorku mládeže v oblasti agresivního chování v případě porovnání mládeže navštěvující základní školu v menší a ve velkém městě. Za tímto účelem jsem si stanovil následující tři hypotézy.

Hypotéza č. 1:

Žáci druhého stupně základní školy v malém městě se setkávají s agresivitou vrstevníků méně, než žáci druhého stupně základní školy ve velkém městě.

Na tuto hypotézu měla primárně odpovědět otázka č. 7 dotazníku, která směřovala k tomu, zdali se žáci již někdy setkali ve škole s agresí. Na otázku odpovědělo kladně 20 žáků základní školy ve Vyškově, což představovalo 42% a 26 žáků základní školy v Brně, což představovalo 41%. Z výše uvedené odpovědi vyplývá, že více se s agresivitou setkali žáci na základní škole ve Vyškově, i když rozdíl činil pouhé 1%.

Hypotéza č. 1 nebyla potvrzena.

Hypotéza č. 2:

Žáci druhého stupně základné školy v malém městě se setkávají s agresivitou vrstevníků v pozdějším věku, než žáci druhého stupně základní školy ve velkém městě.

Na tuto hypotézu měla primárně odpovědět otázka č. 8 dotazníku, která měla za cíl zjistit, pokud se žáci setkali s agresí, v jakém věku se tak stalo. Našel se i malý počet respondentů, kteří uvedli, že s agresivitou se setkali již na prvním stupni základní školy, konkrétně se jednalo o 5% žáků základní školy ve Vyškově a 8% žáků základní školy v Brně. Pokud jde o situaci na druhém stupni základní školy, tak ve Vyškově se s agresí žáci setkali nejvíce ve 14 a 15 letech, celkem v 70% případů, zatímco na základní škole v Brně se s agresí nejvíce setkali již ve 12 a 13 letech, konkrétně v 69% případů. V souhrnu tedy můžeme říci, že na základní škole ve Vyškově se žáci s agresí ve škole setkali v pozdějším věku, než tomu bylo na základní škole v Brně.

Hypotéza č. 2 byla potvrzena.

Hypotéza č. 3:

Více agresivních žáků druhého stupně základní školy než neagresivních žáků druhého stupně základní školy pochází z jiné než funkční rodiny.

Na tuto hypotézu měla primárně odpovědět otázka č. 5 dotazníku, která směřovala k tomu, z jaké rodiny (funkční, problémové, dysfunkční či afunkční) žák pochází, a dále otázka č. 11, která měla za úkol zjistit, zdali se žák dopouští agrese či nikoliv. Výsledky ukázaly, že v průměru 88% respondentů odpovědělo, že pochází z funkční rodiny. Toto se může na první pohled jevit jako docela překvapivá skutečnost, nicméně je nutné mít na paměti,

že hodnocení prováděli sami žáci, kteří nemusí být za všech okolností plně objektivní. Na otázku, zdali se respondenti dopouští agrese, odpověděla kladně pouhá 3% žáků, přičemž na základní škole ve Vyškově to byli dva žáci, tedy 4% respondentů, a na základní škole v Brně pouze 1 žák, což představovalo 2% respondentů.

Hypotéza č. 3 nebyla potvrzena.

Výše uvedené hypotézy měl dále potvrdit či vyvrátit rozhovor se školním psychologem. Tento jsem měl možnost realizovat s Mgr. Barborou Soukopovou, která dříve působila na základní škole v Boskovicích a nyní pracuje na základní škole v Brně.

Z rozhovoru vyplynulo, že ve své praxi se setkala více s agresivitou u chlapců, což ostatně potvrdilo i výzkumné šetření. Stejně tak až na malé výjimky potvrdila, že agresivnější jsou většinou žáci, kteří mají horší školní prospěch. Tento svůj problém, frustraci, si pak mnohdy kompenzují právě prostřednictvím agresivního chování. Na otázku, zdali se domnívá, že agresori pochází většinou z problémových či disfunkčních rodin jednoznačnou odpověď neměla, jelikož se ve své praxi setkala s případy, kdy agresori z takových rodin pocházeli, ale rovněž měla zkušenosti i s agresory, kteří vyrůstali v normální funkční rodině. Z výše uvedeného vyplývá, že pokud měla psycholožka definovat typického agresora, nebylo to snadné. Ve většině případů se jednalo o chlapce z problémových rodin s horším školním prospěchem, kteří svůj volný čas netráví příliš smysluplně, ovšem obecně toto říci nelze. Každý případ agrese je individuální a tím i agresor. Ne jinak je tomu i u obětí agrese, i když se můžeme setkat s určitými skupinami typičtějších obětí ani zde nemůžeme generalizovat. Je nasnadě, že obětí agrese se častěji stane jedinec, který určitým způsobem vybočuje z kolektivu a tím na sebe poutá pozornost. Bohužel v současné době se může obětí agrese stát jakýkoliv žák, který ani nikterak nevybočuje z kolektivu. Postačí, že si jej jiný spolužák vyhlédne a začne jej z různých důvodů zahrnovat agresí.

Pokud jde o skutečnost, kam se mají žáci obrátit, pokud se s agresí setkají, zde je situace taková, že největší důvěru mají přece jen v učitele. Výjimkou není ani to, že se žák obrátí na svého kamaráda. Poněkud překvapivé i pro mě je zjištění, že žáci příliš v této oblasti nedůvěřují rodičům a příliš často se na ně s takovými problémy neobrací. Co se týká doporučení, jak nejlépe agresí zvládat, tak se psycholožka přiklání k metodě

ventilace. Ztotožňuji se s jejím názorem, že děti a mládež nejlépe vybijí svoji agresi při jakékoliv sportovní aktivitě.

Školní psychologka se rovněž vyjádřila k jádru výzkumného šetření, tedy k otázce, zdali se domnívá, že je agresivita dětí větší ve větších městech, přičemž měla možnost čerpat ze svých zkušeností ze základní školy v menším městě (Boskovice) a ve velkém městě (Brno). V souladu s výsledky dotazníkového šetření potvrdila, že nespátřuje zásadní rozdíly mezi chováním dětí v menším a ve větším městě. Spíše se jedná o specifické problémy spojené s konkrétním místem a o individuální případy. Rovněž potvrdila trend, že život na vesnicích a v menších městech se stále více přibližuje životu ve větších městech. Až na dojíždění rozdíly prakticky mizí, ať se již se jedná o způsob života, chování lidí či jejich trávení volného času. Co je bohužel smutnou skutečností, tak že brutalita násilných činů narůstá napříč celou společností.

Na závěr můžeme konstatovat, že velmi důležitou roli hraje výchova v rodině. Vzhledem ke skutečnosti, že dědičnost nelze ovlivnit, velmi negativně ovlivňují dítě nepřiměřené a podrážděné reakce rodičů.

Opomenout nelze ani školní prospěch. Dítěti se špatným prospěchem je třeba věnovat větší pozornost ať již ze strany rodičů či pedagogů, protože takové dítě může svoji agresi projevovat vůči ostatním dětem, které mají lepší školní prospěch.

Stejně tak by rodiče měli mít přehled o tom, jak dítě tráví svůj volný čas a je-li to nezbytné, měli by se snažit dítěti volný čas smysluplně naplnit. Rodiče by rozhodně měli vědět, zdali jejich dítě sleduje v televizi násilné filmy či hraje násilné počítačové hry, jelikož takto prezentované násilí může dítě začít vnímat jako běžnou normu.

ZÁVĚR

V poslední době můžeme pozorovat značný nárůst agrese s tím, že její intenzita nabývá na síle. Tato skutečnost pak vede k tomu, že se jí zabývají nejen odborníci, ale i široká veřejnost. Přitom agrese představuje poměrně velké riziko pro společnost a její zdravý vývoj, proto je třeba jí zabránit již u dětí. Aby tak bylo možné učinit, je důležité agresí pochopit co nejvíce do hloubky. Jinými slovy bychom měli vědět, co to vlastně agrese je, jak se projevuje, jaká představuje rizika. Rovněž je významné se zaměřit na to, jak jí předcházet či pak následně řešit.

Agrese rozhodně není novým fenoménem, jak by se mohlo zdát. Přestože každý si pod tímto termínem něco představí, nalézt jedinou platnou definici tohoto pojmu není možné. Na problematiku agrese se totiž můžeme dívat z různých úhlů pohledu. Existuje několik teorií vysvětlujících příčiny agrese, ale i odlišné způsoby její klasifikace.

Agresi lze obecně popsat jako pojem, který zahrnuje nejrozličnější typy chování od pouhých verbálních či neverbálních projevů až po násilné činy. Agrese je chápána většinou jako samostatný fenomén, který je doprovázen specifickou predispoziční konstelací zvanou agresivita.

Odborníci stále vedou diskuzi o tom, zda příčinou agresivního chování je sociální prostředí, psychické činitele nebo biologické predispozice. V dnešní době je upřednostňován integrativní přístup, který předpokládá určitou souhru mezi jednotlivými příčinami a jejich působení na člověka.

Agresivní chování dětí je v současné době stále častěji diskutovaným jevem, a to nejen ve školách a v rodinách, ale i v médiích. Je ovšem nutné říci, že agresivita je člověku přirozenou vlastností a také bohužel vlastností, která stále narůstá a dostává se do popředí. Bezesporu platí, že pokud dítě žije a vyrůstá v agresivním rodinném prostředí, považuje takové chování za běžné. Podmínky, ve kterých dítě vyrůstá, jsou tedy pro jeho život velmi důležité. Neopomenutelnou roli zde hraje školní prostředí, jelikož v něm děti tráví mnoho času. Školní prostředí se stává negativním faktorem v případě, kdy dochází ke špatným vzájemným vztahům mezi jednotlivými žáky, stejně jako mezi žáky a učitelem. Nezanedbatelný je také vliv vrstevníků, jelikož děti a mládež disponují potřebou začlenit se do nějaké party, přičemž zde dochází většinou k ztotožňování názorů a chování. Stále více se ukazuje, že velký vliv mají i masmédia, přičemž hlavní problém není pouze v samotných televizních stanicích, rádiích či internetu, nýbrž přemíra sledování

těchto zdrojů dětmi a lhostejnost rodičů při kontrole, jakým způsobem a jak často jejich děti tyto zdroje užívají.

Jestliže víme, co pojem agresivita znamená, jak její původ vysvětlit a jakým způsobem se projevuje, jsme schopni úspěšně tento problém řešit. V raných stádiích agresivity jsme ji většinou schopni úspěšně vyřešit vlastními silami, ale v pozdějších fázích agresivity je vhodné požádat o pomoc odborníka. Pokud se totiž nepodaří agresivitu dostat pod kontrolu nebo odstranit ji zavčas, může docházet k jejímu dalšímu rozvoji, kde již agresivita nepředstavuje problém pouze pro jedince nebo jeho rodinu, nýbrž pro celou společnost. Při řešení tohoto problému představuje prevence nepostradatelnou složku, ať už je prováděna na školách, v rodinách nebo odborných přednáškách.

Co se týká výzkumného šetření, které bylo součástí diplomové práce, jeho cílem bylo alespoň orientačně zjistit, jaká je současná situace u vybraného vzorku mládeže v oblasti agresivního chování v případě porovnání mládeže navštěvující základní školu v menším a ve velkém městě. Za tímto účelem byly stanoveny tři hypotézy. První hypotéza, že *žáci druhého stupně základní školy v malém městě se setkávají s agresivitou vrstevníků méně, než žáci druhého stupně základní školy ve velkém městě*, se nepotvrdila. Naproti tomu druhá hypotéza, že *žáci druhého stupně základní školy v malém městě se setkávají s agresivitou vrstevníků v pozdějším věku, než žáci druhého stupně základní školy ve velkém městě*, se potvrdila. Poslední, třetí hypotéza, že *více agresivních žáků druhého stupně základní školy než neagresivních žáků druhého stupně základní školy pochází z jiné než funkční rodiny*, se nepotvrdila.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ANTIER, E. *Agresivita dětí*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004. 101 s. ISBN 80-7178-808-2.
- BLAHUTKOVÁ, M., PACHOLÍK, V. *Psychologie sportu* [online]. Dostupné z: <http://pf.ujep.cz/user_files/Psychologie_sportu_stud_text.pdf>.
- ČERMÁK, I. *Dětská agrese*. 1. vydání. Brno: Nakladatelství Olomoučany: Final tisk, 1998. 28 s. ISBN 80-7204-098-7.
- ČERMÁK, I., HŘEBÍČKOVÁ, M., MACEK, P. *Agrese, identita, osobnost*. Tišnov: Sdružení Scan, 2003. 216 s. ISBN 80-86620-06-9.
- ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vydání. Žďár nad Sázavou: Nakladatelství Fakta v.o.s., 1999. 204 s. ISBN 80-902614-1-8.
- ČERMÁK, I., RUISEL, I. *Agrese, identita, osobnost*. 1. vydání. Brno: Albert, 2003. 316 s. ISBN 80-86620-06-9.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Dva pohledy na delikvenci dětí a mladistvých*. Kriminalistika. Čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi č. 4/2003. Praha: Policejní akademie ČR.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. 431 s. ISBN 80-86473-86-4.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Praha: Portál, 2004. 272 s. ISBN 80-7178-931-3.
- DAŘÍLEK, P. *Agrese a šikana u dětí a možnost jejich zvládnutí*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 62 s. ISBN 978-80-244-3758-686-5.
- DOLEJŠ, M. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 189 s. ISBN 978-80-2442-642-6.
- ERKERT, A. *Hry pro usměrňování agresivity: 100 námětů pro činnosti s dětmi ve věku od 3 do 8 let*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004. 95 s. ISBN 80-7178-938-0.
- FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009. 218 s. ISBN 978-80-247-2781-3.
- FROMM, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 1997. 520 s. ISBN 80-7106-232-4.
- HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času. Současné trendy*. Praha: Portál, 2008. 240 s. ISBN 978-80-7367-473-1.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

- HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál, 2003. 166 s. ISBN 80-7178-763-9.
- HOLAS, E. *K psychologii agrese, potřeb a zobecňování*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. 153 s.
- JANDOUREK, J. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada Publishing, 2008. 208 s. ISBN 978-80-2472-397-6.
- JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum, 1998. 167 s. ISBN 80-7184-555-8.
- KASSIN, S. *Psychologie*. 1. vydání. Praha: Computer Press, 2007. 771 s. ISBN 978-80-251-1716-3.
- KOVÁČOVÁ, B. Agresor a jeho pôsobenie v triede – riešenie prostredníctvom metódy videotréningu komunikácie. In *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém*. Sborník příspěvků z konference. Praha: Prologue, 2009. 274 s. ISBN 978-80-7399-857-8.
- LABÁTH, V. *Riziková mládež: možnosti potenciálních změn*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 157 s. ISBN 80-85850-66-4.
- MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.
- MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s. ISBN 80-0425-236-2.
- MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vydání. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1986. 335 s.
- MATOUŠEK O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence*. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X.
- MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.
- MILLER, D. *Adolescence: Psychology, psychopathology and psychotherapy*. New York: Jason Aronson, 1974. 650 s. ISBN 978-08-7668-101-5.
- MONATOVÁ, L. *Pedagogika speciální*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 199 s. ISBN 80-210-1009-6.
- MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. 1. vydání. Brno: Books print s.r.o., 2008. 194 s. ISBN 978-80-2104-550-7.
- NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. 100 s. ISBN 80-7251-033-9.

- ONDRAČEK, P. *Františku, přestaň konečně zlobit, nebo....* 1. vydání. Praha: ISV, 2003. 170 s. ISBN 80-86642-18-6.
- PAPEŽOVÁ, Z. *Zkušenosti policistů z preventivní práce v České republice*. Praha: Odbor prevence kriminality MV ČR, 1999. 110 s. ISBN 80-8582-178-8.
- PEŠOVÁ, I., ŠAMALÍK, M. *Poradenská psychologie pro děti a mládež*. 1. vydání. Praha: Grada, 2006. 150 s. ISBN 80-247-1216-4.
- PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2006. 328 s. ISBN 80-2470-871-X.
- PONĚŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. 1. vydání. Praha: Triton, 2005. 233 s. ISBN 80-7254-593-0.
- PRAŠKO, J. *Poruchy osobnosti*. 2. vydání. Praha: Portál, 2009. 359 s. ISBN 978-80-7367-558-5.
- PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vydání. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.
- ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. Praha: Portál, 2002. 175 s. ISBN 80-7178-689-6.
- ŠTÍPEK, P. *Dítě na zabití: příručka pro rodiče dětí a dospívajících s problémovým chováním*. 1. vydání. Praha: Portál, 2011. 199 s. ISBN 978-80-7367-981-1.
- ŠVARCOVÁ, E. *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 162 s. ISBN 978-80-7041-959-5.
- VACEK, P. Šikana, agresori, oběti a „bezradní“ učitelé. In *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém*. Sborník příspěvků z konference. Praha: Prologue, 2009. 274 s. ISBN 978-80-7399-857-8.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2006. 178 s. ISBN 80-7178-496-6.
- VAŠUTOVÁ, M. a kol. *Proměny šikany ve světě nových médií*. 1. vydání. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. 225 s. ISBN 978-80-7368-858-5.
- VOJTOVÁ, V. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno: Masarykova Univerzita, 2013. 136 s. ISBN 978-80-2106-311-2.
- VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 154 s. ISBN 80-244-0337-4.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. 404 s.
ISBN 978-80-2471-428-8.

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Navštěvování konkrétní základní školy.....	50
Tabulka č. 2: Pohlaví žáků.....	50
Tabulka č. 3: Věk žáků.....	51
Tabulka č. 4: Školní výsledky.....	51
Tabulka č. 5: Rodinné poměry žáků.....	52
Tabulka č. 6: Povědomí o tom, co je agrese.....	52
Tabulka č. 7: Setkání s agresí ve škole.....	53
Tabulka č. 8: Věk setkání s agresí ve škole.....	53
Tabulka č. 9: Oběť agrese.....	54
Tabulka č. 10: Agresor.....	54
Tabulka č. 11: Dopouštění se agrese.....	54
Tabulka č. 12: Na koho se obrátit v případě oběti či svědectví agrese.....	55
Tabulka č. 13: Zvládání agrese.....	55
Tabulka č. 14: Trávení volného času žáků.....	55
Tabulka č. 15: Sledování agresivních filmů v televizi.....	56
Tabulka č. 16: Hraní násilných her na počítači.....	56

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník

Příloha č. 2: Rozhovor se školním psychologem

16. *Hraješ násilné hry na počítači?*

- a) téměř nikdy
- b) jednou za čas
- c) téměř denně

PŘÍLOHA Č. 2

ROZHOVOR SE ŠKOLNÍM PSYCHOLOGEM

Rozhovor jsem provedl se školní psycholožkou Mgr. Barborou Soukopovou, která vystudovala psychologii na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Rovněž několik semestrů absolvovala i na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. V současné době působí jako školní psycholožka na základní škole Blažkova v Brně. Před rodičovskou dovolenou pracovala na základní škole Slovákova v Boskovicích. Má tedy zkušenosti, jak se školním prostředím v menším městě, tak i ve velkém městě.

Nejprve budeme hovořit společně o žácích druhého stupně základních škol v Boskovicích a v Brně. Setkala jste se více s agresí u děvčat či u chlapců?

Musím říci, že na obou školách jsem se více setkala s agresí u chlapců. Zhruba se jednalo o více než dvě třetiny případů. Šlo především o fyzické napadání spolužáků. V Brně došlo dokonce k napadení učitele při hodině tělesné výchovy. Rovněž jsem řešila případ tzv. kyberšikany jednoho žáka ze sociálně slabší rodiny. To bylo také v Brně. U dívek jsem se setkala většinou s pomluvami, posměchem či ignorací spolužačky, ale s tímto problémem se na mne konkrétně nikdo neobrátil, takže jsem to řešila pouze v obecné rovině na poradách s pedagogy.

Pokud jste pracovala s agresory, jistě jste znala i jejich školní prospěch. Jednalo se spíše o žáky s horším prospěchem?

Obecně mohu říci, že to byli většinou žáci s horším prospěchem. Nejagresivnější jsou většinou žáci s úplně nejhorším prospěchem ve třídě, kteří se prostřednictvím násilí snaží kompenzovat svoje problémy se školními výsledky. V řadě případů se jedná i o žáky, kteří jsou na hranici propadnutí. V Boskovicích jsem se setkala s případem, kdy agresorem byl žák s vynikajícím prospěchem. Nakonec však vyšlo najevo, že on sám byl nejdříve obětí agrese. Postupem času se v něm vše nastřádalo a on se stal jednorázovým agresorem, který svého násilného činu ve formě fyzického napadení velmi litoval, ale sám tvrdil, že si nemohl jinak pomoci. Zde ovšem došlo i k selhání třídního pedagoga, který o šikaně premianta třídy již delší dobu věděl, ovšem nijak nezasáhl.

Při své práci rovněž jednáte i s rodiči dětí, z jakých rodin většinou pocházejí agresori?

To je různé. Odpovědět na tuto otázku svádí k tomu, že většinou z problematických rodin, ale tak jednoznačné to rozhodně není. Najde se řada agresorů, kteří pocházejí z problémových, disfunkčních rodin, kde násilí je každodenní součástí života rodiny. Jedná se o rodiny, kde se vyskytuje alkohol, drogy, násilí. Někteří agresori pocházejí z neúplných rodin, převážně žijí pouze s matkou, která si s nimi postupem času neví rady. Ovšem přibývá agresorů, kteří pocházejí z normálních rodin, na první pohled můžeme říci spořádaných. Zde jsou dva případy, rodiče se buď vzorně starají o dítě, takové dítě se doma chová normálně, ovšem ve škole se jeho chování změnilo a stává se z něj agresor. A rodiče o tom nemají vůbec tušení. Častějším případem jsou však rodiny, kde jsou rodiče značně pracovní vytížení a nemají na své děti dostatek času, což kompenzují materiálně. Takové děti se většinou cítí ostrčené, což u nich vzbuzuje agresivitu, kterou si následně vybíjejí na spolužácích.

Jak byste obecně charakterizovala typického agresora z druhého stupně základní školy?

Odpovědět jednoznačně na tuto otázku je poměrně těžké. Něco jsem již uvedla v odpovědích výše. V převážné většině se jedná o žáky z problémových, disfunkčních či rozpadlých rodin, jejichž prospěch nepatří ve třídě zrovna k nejlepším. Svoji frustraci se snaží kompenzovat prostřednictvím násilí. Někteří svoje agresivní chování běžně ventilují, je součástí jejich image, zatímco jiní je skrývají a až následně zákeřně zaútočí. Ve větší míře se jedná o chlapce. Ale jak jsem již zmínila, mezi agresory najdeme i žáky z funkčních, dalo by se říci spořádaných rodin, s dobrým prospěchem. Každý člověk je individuální a stejně tak je tomu i agresora.

Máte představu, jak takový agresor tráví svůj volný čas?

Nemůžeme samozřejmě generalizovat, ale spousta agresorů má od svých rodičů poměrně volnou ruku. Volný čas proto tráví buď v různých partách po flakování po ulici, anebo naopak sami před televizí či počítačem, kde jejich činnost směřuje k násilí. Tedy dívají se na agresivní filmy či pořady v televizi nebo hrají různé především bojové hry na počítači. Výjimkou není ani vyhledávání násilné tematiky na internetu. Ovšem setkala jsem se i s agresory, kteří trávili svůj volný čas vhodnými aktivitami s rodiči

či navštěvovali rozličné zájmové kroužky a nic tedy nenasvědčovalo rozvíjení jejich agresivity.

Jak byste obecně charakterizovala typickou oběť agrese na druhém stupni základní školy?

Obecně nalezneme několik typů obětí bez ohledu na jejich pohlaví. Prvním typem je tzv. premiant třídy. Jedná se většinou o velmi inteligentního žáka, který dosahuje nadprůměrných školních výsledků. Často bývá zamlklý, soustředí se právě na učení, příliš nezapadá do kolektivu a ani jej nevyhledává. Pro agresora jde o poměrně snadnou oběť. Ostatní spolužáci totiž často všemu přihlížejí, a jelikož ani sami nemají oběť příliš v lásce, nesnaží se jí pomoci. Druhým typem oběti je žák nějakým způsobem společensky vyloučený z kolektivu. Většinou se jedná o žáka pocházejícího ze slabé sociální rodiny. Takový žák se sice snaží být součástí kolektivu, nicméně většinou se mu to nedaří. Ostatní spolužáci jej odsuzují například proto, že nemá nejmodernější oblečení či techniku. Sami tak často nahrávají agresorovi. Dále můžeme říci, že obětí agrese se stávají i žáci nějakým způsobem odlišní. Ať již jde například o nějaký handicap, víru nebo barvu pleti. V Boskovicích jsem řešila případ agrese na žákovi vietnamské národnosti. Jednalo se o žáka, který byl sice na jednu stranu velmi inteligentní, měl zájem o učení, na druhou stranu jeho slabou stránkou byla čeština. Jelikož byl v České republice poměrně krátce, zatím česky spíše rozuměl, než mluvil a pokud mluvil, většinou se to neobešlo bez chyb, čehož ostatní spolužáci zneužívali k posměchu a jeden spolužák dokonce k poměrně tvrdé agresi. Bohužel v současné době se může obětí agrese stát jakýkoliv žák, který ani nikterak nevybočuje z kolektivu. Postačí, že si jej jiný spolužák vyhlédne a začne jej zahrnovat agresi. Důvody mohou být různé a často až nepochopitelné.

Mají oběti agrese představu o tom, na koho se se svým problémem obrátit?

Domnívám se, že většinou ano. Ovšem ne vždy tak učiní, a to z různých důvodů. Ze zkušenosti vím, že nejčastěji se žáci obrací na učitele, především na své třídní učitele. Ti potom přijdou daný problém řešit za mnou. Není ani výjimkou, že se žák obrátí na svého kamaráda spolužáka. Tam to většinou zprvu funguje tak, že se žáci snaží tento problém vyřešit spolu sami a až následně vyhledají buď moji pomoc, nebo pomoc učitele. Vcelku překvapivé je pro mne zjištění, že se žáci v poměrně malém procentu obrací na své rodiče. Patrně v ně nemají příliš velkou důvěru či se za svůj problém stydí.

Jaký je podle Vás nejlepší způsob zvládnání agrese?

Podle mého názoru a zkušeností je nejlepším způsobem ventilace. Ta funguje určitě nejlépe. Proto tedy doporučuji těm žákům, kteří mají pocit, že nějakým způsobem svoji agresi nezvládají a sami si to uvědomují, aby se věnovali nějakému sportu, kde mohou svoji energii dostatečně vybit. Domnívám se, že na druhu sportu příliš nezáleží, důležité spíše je, aby žáky bavil a zůstali u něj dlouhodoběji. Pro někoho je to návštěva posilovny či hraní fotbalu, hokeje, pro jiné zase třeba atletika či dokonce softball nebo ragby.

Nyní se dostaneme ke stěžejní otázce celého rozhovoru. Vy sama máte zkušenosti s působením na základní škole v malém městě (Boskovice, cca 11.500 obyvatel) a ve velkém městě, konkrétně v Brně. Náš dotazníkový průzkum byl zaměřen právě na srovnání agresivity na základních školách v menších a ve větších městě. Jak Vy sama ze své praxe vnímáte rozdíly? Doposud jsme hovořili spíše v obecné rovině.

Pokud si promítnu působení na obou základních školách, velké rozdíly nenacházím. Každá škola má samozřejmě svoje specifické problémy, které většinou nezáleží na místě. Jednoznačně mohu říci, že v Boskovicích to funguje podobně jako na vesnicích, spousta lidí se tu zná, základních škol zde není mnoho. Problémové rodiny jsou často známy dříve, než jejich děti vůbec začnou školu navštěvovat, proto si učitelé již mohou dávat na tyto žáky pozor od začátku. Nicméně pokud bych měla porovnat výskyt agrese na obou základních školách, myslím si, že s ohledem na počet žáků je v průměru stejný. Samozřejmě každý případ agrese je specifický, nicméně shodné rysy, které jsem naznačila výše v rozhovoru, najdeme v Boskovicích i v Brně. Pokud se jedná o věk, kdy se žáci s agresí setkají, tak v Boskovicích to bylo spíše až v posledních dvou ročnících druhého stupně základní školy, tedy v 8. a v 9. třídě, zatímco v Brně se řeší nejvíce případů v 7. třídě. Ovšem v Brně jsme řešili i případy, které započaly již na prvním stupni základní školy a pokračovaly i s přechodem na druhý stupeň. Nabízí se skutečnost, že na menším městě by mělo být agrese méně, nicméně ze své zkušenosti se takto nedomnívám. Pravdou je, že v Boskovicích navštěvuje základní školu řada dětí, které bydlí v okolních vesnicích, myslím si, že tvořily skoro polovinu všech žáků, zatímco v Brně navštěvují základní školu pouze děti ze sídliště Lesná, nicméně chování dětí je do jisté míry shodné. Podle mého názoru srovnatelná situace na základních školách v obou městech vychází ze skutečnosti, že většina dětí tráví volný čas podobným způsobem nezávisle na místě, kde vyrůstají.

Obecně se rozdíly mezi vesnicí, malým či velkým městem stírají. Jediný rozdíl často představuje pouze dojíždění, které v současné době již větší problémy nečiní. Mám-li tedy učinit závěr, podle mých zkušeností se agrese vyskytuje na základních školách v menším i ve větším městě v podobné míře. Na obou školách nalezneme případy se shodnými i odlišnými rysy, míra brutality narůstá bohužel všude. Snad jediný rozdíl můžeme spatřovat v tom, že v Brně, tedy ve větším městě, se agresivita u dětí projevuje v dřívějším věku.

Děkuji za rozhovor.